

Дневникъ

(стенографски)

на

XVII^{то} обикновено Народно събрание

Четвърта извънредна сесия

60. заседание

София, сѣбота, 5 априль 1919 година.

(Открито отъ подпрѣседателя д-ръ И. Момчилъвъ въ 4 ч. и 10 м. слѣдъ пладне)

Прѣседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: (Звъни) Отъ 242 народни прѣдставители има разписани 168. Има нужното число присѣтстваващи.

Обявявамъ заседанието за открито.

(По списъка отсѣтствувать г. г. народнитѣ прѣдставители: Мехмедъ Джелалъ Абединъ, Захарий Ангеловъ, Константинъ Апостоловъ, Недѣлко Атанасовъ, Никола Атанасовъ, Шерю Атанасовъ, Иванъ Багаровъ, Христо Божички, Александъръ Ботевъ, Христо Бояджиевъ, Иванъ Велчевъ, д-ръ Никола Георгиевъ, Дѣлчо Георгиевъ, Сѣбо Георгиевъ, Атанасъ Германски, Иванъ Гешовъ, Атанасъ Гайджиевъ, Юрданъ Дечевъ, д-ръ Димитъръ Димитровъ, Тодоръ Димчевъ, Бешко Дуновъ, Иванъ Желевъ, Иванъ х. Ивановъ, Сотиръ Календеровъ, Миле Каралеевъ, Василь Карапанджовъ, Мехмедъ Кемалъ, Георги Кирковъ, Илия Кирковъ, Величко Кознички, Иванъ Колевъ, Иванъ Костовъ, Добри Кротневъ, Ангелъ Крушковъ, Захаръ Кръстевъ, Янко Куцаровъ, Ангелъ Кундалевъ, Дамянъ Лихарски, Тодоръ Лукановъ, Тодоръ Митевъ, Станчо Момчевъ, Велю Недѣлковъ, Димитъръ Недѣлковъ, д-ръ Юрданъ Нейовъ, Адамъ Нейчевъ, Никола Ненчовъ, Константинъ Панайодовъ, Александъръ Пенчевъ, Тодоръ Петровъ, Венедиктъ Поповъ, Димитъръ Поповъ, Христо Радойковъ, Александъръ Радоловъ, д-ръ Еню Разповъ, д-ръ Василь Радославовъ, Коста Ранковъ, Нено Станевъ, Георги Стоиловъ, д-ръ Никола Стойчевъ, Дечо Теневъ, Якимъ Ушевъ, Исмаилъ Хакъ бей, Хашимъ бей, Никола Хитровъ, Ненко Храновъ, Хино Христовъ, Хюсни Хюсеиновъ, Иванъ Цановъ, Стоянъ Шиваровъ, х. Мехмудъ Шукриевъ и Юрданъ Юрдановъ)

Г. министърътъ на войната ще отговори на питането на народния прѣдставитель г. Андрей Коновъ.

Има думата г. Коновъ, за да развие питането си.

А. Коновъ: Г. г. народни прѣдставители! Отправилъ съмъ питане къмъ двама отъ г. г. министритѣ — на желѣзницитѣ, пошитѣ и телеграфитѣ и на войната, съ слѣдующето съдържание: (Чете)

„Въ всички почти заселени центрове, отстоящи на десетки километри отъ желѣзнопѣтнитѣ гари, съобщенията сѣ окончателно компрометирани. Пощенскитѣ трактове сѣ унищожени отъ гаритѣ до градоветѣ, така щото никаква пощенска служба не може да бѣде изпълнена. Населението стои като въ обсадно положение. Такова е положението въ Севлиево, Ловечъ, Троянъ, Рахово и пр.

„На оплакванията отъ Севлиево се отговори съ едно разрѣшение отъ военния министъръ до военния гарнизонъ тамъ, да се отпусчатъ военни кола за прѣвозване на пощата. При все това пощата иде съвсѣмъ рѣдко. Случвало се е по 10—15 дни да нѣма поща отъ Габрово. Наглежда, че военното началство въ Севлиево дава прѣднина на второстепенни нужди прѣдъ публичнитѣ отъ първостепенна нужда, каквито сѣ прѣносътъ на кореспонденцията и колетитѣ. Прѣвозъ на частни лица, на багажи се прѣдпочита прѣдъ обществената нужда. Оплаквания за това сѣ послѣдвали до г. г. министритѣ на желѣзницитѣ и пошитѣ, както и до г. военния министъръ.

„Питамъ г. г. респективнитѣ министри, знаятъ ли за това състояние на многохилядното население и какво мислятъ да наредятъ, за да се удовлетвори въпийщата нужда на толкова много населени селища (градове и села), като имъ се наредятъ редовни движения на пощенскитѣ трактове?“

Г. г. народни прѣдставители! Вие знаете послѣдницитѣ отъ разорителната война, която ние прѣкарахме, знаете послѣдницитѣ и отъ блокусовото състояние на България и смъртта на животнитѣ, вънъ отъ оная на хората. Въ такива центрове, които сѣ 20, 30, 40 км. далечъ отъ гаритѣ, въ послѣднитѣ мѣсеци положението бѣше чисто обсадно; нито движение на хора, нито движение на пощи. Ония, които бѣха наели пощенскитѣ трактове, се принудиха да напустнатъ, макаръ това да бѣде съпроводено съ изплащането на глоби и т. н. врѣди, лично за тѣхъ. Поради липсата на фуражъ, поради настаналия неурожай въ послѣдната година, смъртта на животнитѣ — конетѣ и рогатия добитѣкъ — бѣше толкова голѣма, че трѣбваше да остане това население въ положение да не може да изпълни най-послѣднитѣ си нужди отъ съобщение съ сѣсѣднитѣ мѣста. Такова бѣше и положението на държавната служба по прѣвоза на кореспонденцията, на колетитѣ и т. н. Въ врѣме на снѣговетѣ, които настѣпиха на послѣдкъ, пошитѣ въ Рахово и Севлиево, напр., бѣха окончателно спрѣни и 15—20 дена населението бѣше лишено отъ каквито и да било съобщения. Гражданството бѣше принудено да се оплаче прѣдъ министритѣ, и найсетѣтъ направи се едно нареждане до военнитѣ гарнизони, за да става прѣвозване съ пошитѣ. У насъ, по моето наблюдение, въпросътъ стоеше така: военнитѣ, военниятъ гарнизонъ въ Севлиево, получили заповѣдъ да прѣвозватъ. Понеже ние имаме тамъ артилерийски полкове, коне имаше на разположение, обаче тѣ мрѣха ежедневно съ

десетки и здравитѣ коне, колкото останаха, не можеха да бждатъ хранени по липса на фуражъ, и затуй, когато изпращаха пощата съ коне, случвало се е да умре нѣкой конь изъ пѣтя. Обаче нѣколко чифта коне, които стоеха въ казармитѣ на разположение на началницѣ на войсковата часть, тия коне не се отпущаха за нуждитѣ на пощата. Съ тѣхъ началницѣта на войсковата часть прѣвозваха пѣтници офицери отъ града до гаритѣ, било Павликенската гара, било Габровската гара. На повдигнатия въпросъ прѣдъ тѣхъ на мѣстото, защо да не се изпълнява и тази обществена служба за прѣвоза на кореспонденцията и колетитѣ, отговаряха, че нѣмало достатъчно коне и тия коне били запазени за тѣхни нужди. Слѣдъ това постѣпиха масови оплаквания отъ гражданството до съответнитѣ министри. Нареджания постѣпиха пакъ наново, да се прѣвозватъ по пощата, но господата отъ нашия гарнизонъ намѣриха за добръ да изпращатъ волове, рогатъ добитъкъ за прѣвозване на кореспонденцията. По този начинъ стана удовлетворението на тая обществена нужда! Азъ бѣхъ принуденъ, като дойдохъ тукъ, да помоля г. военния министъръ, както и г. министра на почитѣ, да направятъ възможното, за да дадатъ единъ автомобилъ или единъ камионъ и го изпратятъ на мѣстото, за да служи за нуждитѣ на държавата.

И единиятъ и другиятъ общаваха, обаче и до днесъ нѣма подобно нѣщо и пощенскитѣ съобщения сѣ спънати, и движението е, да не казвамъ въ сѣщото положение, но почти въ сѣщото положение. Прѣди нѣколко дни имахъ щастието да чуя, че били пратени вече автомобили. Г. директорътъ на почитѣ и телеграфитѣ ми съобщи, че били пратени автомобили. Обаче отъ хора, дошли отъ тамъ вчера, научихъ, че тѣзи автомобили сѣ били частни, а не пратени отъ държавата, и тѣзи частни автомобили служатъ за прѣвозъ на частни пѣтници, но не и на пощи и колети. Въ това положение се намиратъ пощенскитѣ съобщения въ този градъ. Сѣщото е и въ Рахово. Моятъ другаръ сѣщо така констатира, че макаръ и да е пратенъ тамъ единъ камионъ, обаче липсва бензинъ и по този начинъ камионътъ не могълъ да извършва своята служба.

Ето защо азъ бихъ молилъ г. г. министритѣ да отговорятъ, знаятъ ли тѣ, донесено ли имъ е за това положение на работитѣ и не може ли да се направи нѣщо за подобрене на тая държавна функция, която има общественъ интересъ? Азъ мисля, безъ да запазвамъ правото си да отговарямъ послѣ, че това би могло да бжде удовлетворено, защото тукъ има достатъчно много камиони, има и автомобили, които, ако биха били пратени, щѣха да услужатъ на мѣстнитѣ нужди и бихъ желалъ да се направи нѣщо, макаръ и късно, за да се подпомогне на населението тамъ.

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Има думата г. военниятъ министъръ.

Министъръ А Ляпчевъ: Г. г. народни прѣдставители! Питането е отправено до министра на желѣзницитѣ и до мене — министра на войната. Азъ счетохъ за дългъ да отговоря по онова, което се отнася до мене. Г. Коновъ описа положението такава, каквото всички го знаемъ, че слѣдъ демобилизацията настѣпи едно разстройство въ много служби, въ това число и въ службата на почитѣ. Прѣдприемачитѣ, които прѣвозваха почитѣ, не можаха да устоятъ на задълженията си — понятно защо. Министерството на войната, както въ този случай, така и въ много други случаи, слѣдъ като прѣстана да воюва съ неприятелитѣ на държавата, почна да воюва съ вжтрѣшнитѣ бѣдствия. Не за една обществена служба бѣ повикано Министерството на войната да подпомогне. Всевъзможни искания отъ всички срани. И мога да кажа, че отъ демобилизацията до днесъ, па може би и още до извѣстно врѣме, по-големата часть отъ войската, отъ нейнитѣ срѣдства, въ случая отъ подвижнитѣ срѣдства, се употребяватъ, за да се подпомогнатъ общественитѣ служби. Така и тукъ. При невъзможността на предприемачитѣ да изпълнятъ дълга си, Министерството на войната нареди почти навсѣкъждъ, тамъ дѣто бѣха прѣустановени съобщенията, тѣ да се услужватъ съ транспортнитѣ срѣдства на войсковитѣ части. И ако е въпросъ до нареджания, тѣ сѣ дадени и нѣма нужда да ви ги изброявамъ. Това и г. запитвачътъ не отказва. Но доколко е могло да се отговори на тѣзи нужди, то е въпросъ на възможность. Така, напр., Севлиево си служи за пощенски съобщения чрѣзъ Габрово. Разстоянието не е голѣмо.

А. Коновъ: И Павликени.

Министъръ А. Ляпчевъ: Да, и Павликени, но главно Габрово. — При всичко това, конетѣ не сѣ били въ положение да извършватъ тази служба. Дошло е дотамъ, че службата за прѣнасяне на пощенскитѣ писма е трѣбвало да се услужва съ волски кола. Възможното е правено. Ако волскитѣ кола не биха били достатъчни, убѣденъ съмъ, че най-послѣ и войницѣ щѣха да отидатъ да разнасятъ, да услужватъ, защото една отъ задачитѣ на българскитѣ войници е и тази, въ такива ненормални врѣмена. И това се върши. Г. Коновъ, обаче, като отбѣлѣзва готовността на централното управление да услужва, въ сѣщото врѣме отбѣлѣзва, че не тѣй се изпълнявали нареджанията и че въ неговия градъ Севлиево той е могълъ да отбѣлѣжи, че имало и коне, които биха могли да вършатъ тази работа, а тя се е вършила съ волове. Какви сѣ тия коне, не ги зная, но въ частитѣ има коне, които принадлежатъ частно на офицерството. Ако той има прѣдъ видъ тѣзи коне, не зная доколко ще бжде справедливо искането му да ги впрѣгаме и тѣхъ. Възможно е да е имало и други коне, които биха могли да услужватъ. На всѣки единъ войскови началникъ на мѣстото прѣдстои какво може да направи. Мой дългъ, разбира се, е билъ да провѣря доколко тѣ сѣ имали възможность да изпълнятъ нареджанията, та не сѣ ги изпълнили. Отъ свѣдѣнията, които имамъ, се констатира, че добра воля не е липсвала и възможното е вършено. Каквото се е могло, се е услужвало, не ще съмнѣние, съ голѣми недостатѣци. Такова е фактичкото положение. Туй е траяло до 10 мартъ. Отъ нея дата насамъ — навѣрно за врѣмето, за което г. запитвачътъ най-много се интересува — службата за прѣнасяне на пощата между Севлиево и Габрово е дадена на прѣдприемачъ. Когато министърътъ на желѣзницитѣ му е заявилъ — съжалявамъ, че го нѣма — че има съобщение, той навѣрно е ималъ прѣдъ видъ, че единъжъ намѣренъ прѣдприемачъ, уредено е прѣнасянето на пощата, че всичко върви добръ и отъ този моментъ войската е прѣстанала да дава своето съдѣйствиe, защото прѣдприемачътъ е поелъ грижата.

Това мога да отговоря по питането на г. Коновъ. Възможното се е правило. Да се надѣваме, че въ бждаще полека-полека всичко ще настѣпи въ нормаленъ животъ и че този прѣдприемачъ, който отъ 10 мартъ се е наелъ съ тази служба, ще бжде изправенъ и обичамъ да вървамъ, че г. министърътъ на желѣзницитѣ, безъ да има нужда може би тукъ да се отговаря, ще направи нужното за прѣдприемача да си изпълни задълженията и севлиевчани, както и на другитѣ мѣста, да получаватъ редовно пощата си. Това е то всичкото, което мога да отговоря на г. Коновъ. А отъ своя страна направилъ съмъ не само което съмъ могълъ отъ тукъ, а съмъ направилъ нѣщо повече. Азъ съмъ наредилъ да провѣрятъ, доколко тамъ, въ Севлиево, дѣйствително се е услужвало, колко се е могло, или съ пренебрѣжение се е отнасяло къмъ това разпореджание на министерството. Така стои въпросътъ, г. Коновъ.

Моето убѣждение е, че тамъ, дѣто има такива граждани, като г. Коновъ, които проявяватъ такъвъ интересъ, тѣ сѣ все една гаранция, че ще се направи отчасти нѣщо за миналото поне; за бждащото ще очакваме отъ прѣдприемача.

Това е, което имахъ да кажа.

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Има думата г. Андрей Коновъ.

А. Коновъ: Азъ съмъ доволенъ отъ отговора на г. военния министъръ що се отнася до това, че е направено нареджание да се поправи положението. Но искамъ да направя една поправка въ неговото съобщение, че отъ 10 мартъ има условенъ прѣдприемачъ, който да прѣнася пощата. Прѣди 4 дена, г. военни министре, бѣхъ при директора на почитѣ и телеграфитѣ, който водѣше прѣговори съ единъ прѣдприемачъ на камиони, за да прѣвозва пощата между Габрово и Севлиево. Явно е, слѣдователно, че Вашитѣ свѣдѣния, които сѣ Ви пратили отъ Дирекцията на почитѣ и телеграфитѣ, сѣ погрѣшни, че Дирекцията на почитѣ и телеграфитѣ още нѣма прѣдприемачъ за прѣвозъ на пощенската служба въ тракта Севлиево — Габрово, а тракътъ Севлиево — Павликени е свършено умрѣлъ и нѣма да се съживи може би. Затова моля г. военния министъръ да направи повторна справка и ако се окаже, че има погрѣшни свѣдѣния, да нареди възможното за поправяне на това състояние.

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Г. военниятъ министъръ желае да отговори на питането на г. Станю Златевъ.

Има думата г. Станю Златевъ.

С. Златевъ: Г. г. народни прѣдставители! Отправлямъ къмъ г. военния министъръ едно питане съ слѣдното съдържание: (Чете) „Моля да ми отговорите на слѣднитѣ въпроси: 1. Извѣстно ли Ви е, че прѣзъ цѣлата зима и сега войницитѣ отъ 19 п. полкъ, I и II артилерийски полкове, квартируващи въ гр. Разградъ, по вина на началството имъ, спаха и спятъ на голи дъски, безъ постилка, завивки и отопление?

„2. Извѣстно ли Ви е, че войницитѣ отъ 19 полкъ сж подложени на чести тѣлесни наказания, каквито въ 11 артилерийски полкъ се налагатъ и отъ командира на полка? Ако, или когато всичко това Ви е извѣстно, моля да ми отговорите, какви мѣрки сте взели противъ посоченитѣ погорѣ: прѣстѣпното безгрижие и нечовѣшкото третиране на български граждани подъ войнишки мундиръ“.

Г. г. народни прѣдставители! Въ първата си часть е позакъснѣло малко моето питане, защото знаете, вече е лѣто и войникътъ може да спи и на голи дъски и на полето, безъ да бжде поврѣденъ. Но знае се още, че прѣзъ цѣлата зима на много мѣста въ казармитѣ, не само въ Разградъ, войницитѣ бѣха подложени не само на тѣлесни изтезания и наказания отъ своитѣ началници, но бѣха систематически държани на голи дъски, безъ всѣкаква постилка, завивка и топливо. Затуй, казахъ, вече е минало врѣме, закъснѣло е питането ми. Но г. военниятъ министъръ знае ли, че се упражняватъ тѣлесни наказания отъ началницитѣ, малки и голѣми, въ тѣзи полкове надъ подчиненитѣ си? А туй става не само тамъ, азъ имамъ свѣдѣния отъ много мѣста, като-че-ли туй е система за въдворяване на дисциплината, каквато не само отъ много хора, но и отъ насъ се желае да има въ армията. Азъ не мога да разбера, когато законитѣ запрѣщаватъ всѣкакво тѣлесно наказание, билъ той войникъ или който да е, какъ мислятъ военнитѣ началници днесъ да въвеждатъ тази дисциплина, която всинца желаемъ, съ изтезания, наказания, съ побоища? Като-че-ли човѣкътъ-войникъ днесъ го държатъ като добитъкъ и само съ побоища ще могатъ да постигнатъ туй, което се желае отъ началницитѣ имъ, туй, което се желае общо отъ народа — да има една дисциплинирана армия. При съставянето на днешното блоково правителство между всичкитѣ други реформи бѣха казали, че ще реформиратъ и армията у насъ. Ние се надѣвахме, че съ реформирането на армията ще настѣпни нѣкакъвъ обратъ въ живота ѝ, обратъ въ състава ѝ, по-другъ отколкото е билъ до сега. Като-че-нашитѣ управници и военначалници не сж разбрали, че политиката, която сж водили отъ 40 години насамъ, отъ нашето освобождение, да приготвятъ силна армия и силно въоръжение на българския народъ да реализира своята национална политика, вече става на два пѣти или на три пѣти фалира, та отъ тукъ натѣй ще дисциплиниратъ, ще засилватъ армията, за да могатъ да реализиратъ своята политика за обединението на българското плѣме. Ние бѣхме доволни отначало, като видѣхме, че застава начело на тази армия единъ воененъ министъръ гражданско лице и смѣтаме, че по-други реформи, по-другъ животъ ще зацари въ тази армия. Какво виждаме днесъ? На много мѣста при единъ пѣши полкъ още единъ пѣши, на много мѣста при артилерийски полкъ още единъ артилерийски полкъ, на много мѣста само на име полкове, на много мѣста само единъ баластъ отъ началници, на много мѣста само заплати се плащатъ на военни чиновници, безъ да изпълняватъ нѣкаква служба.

И. Симеоновъ: Райко Даскаловъ бѣше наврѣмето си главнокомандующъ, а другъ прѣдседател на република.

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: (Звъни)

С. Златевъ: Все пакъ тѣ сж една тежестъ за българския народъ, а вие се чудите, отъ дѣ да вземете срѣдства за тази държава, за да покрие своитѣ разходи и трѣбва да налагате двойни данѣци навсѣкѣдѣ, да плащате двойни разходи, отколкото сж били въ мирно врѣме. Азъ не знамъ какъвъ ще бжде отговорътъ на г. военния министъръ. (Скарване между И. Симеоновъ и А. Механджийски)

И. Симеоновъ: Г. прѣдседателю! Кажете на този господинъ да ме остави на спокойствие.

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: (Звъни) Моля ви се, ако имате частни разправи, излѣзте да се разправяте навънъ

А. Механджийски: Ти си лудъ.

И. Симеоновъ: Азъ не съмъ лудъ, нито съмъ хайдукъ, нито гешефтаръ. Има документи противъ Васъ. Има ги въ в. „Земледѣлска борба“. (И. Симеоновъ и А. Механджийски продължаватъ да се каратъ)

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: (Звъни)

И. Симеоновъ: Той ме псува на майка. Искамъ обяснения. Хайдукъ! Мошеникъ!

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Г. Симеоновъ! Азъ Ви се моля да излѣзете навънъ да си разчистите смѣткитѣ.

И. Симеоновъ: Псува като хамалинъ.

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Поканвамъ народнитѣ прѣдставители г. Симеоновъ и г. Механджийски да излѣзатъ навънъ, да си оправятъ тамъ частнитѣ смѣтки и да оставятъ Събранието да работи.

С. Златевъ: Г. г. народни прѣдставители! За да не бжда голословенъ, азъ ще изнеса само два факта прѣдъ васъ, да ги чуе г. военниятъ министъръ, да ги провѣри и да вземе мѣрки да не се повтарятъ и да не вървятъ работитѣ така, както сж вървѣли досега. Командирътъ на 11 артилерийски полкъ отъ Разградъ на 2—3 дена трѣбва да промѣнява по единъ бастунъ, не да удря шамари, а бастуни трѣбва да счупва по гърбоветѣ и главитѣ на войницитѣ. Ако такива работи има на много мѣста, вие знаете какви послѣдствия могатъ да иматъ тѣ. (Скарването между А. Механджийски и И. Симеоновъ все още продължава)

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Който има частни разправи, да излѣзе вънъ да ги оправя.

А. Механджийски: Азъ нищо не го засегнахъ.

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Г. Механджийски! Знаете, че Ви записахъ да се обясните; ще Ви дамъ думата, а сега мълчете, оставете хората да работятъ. Моля Ви се, г. Златевъ, продължавайте.

С. Златевъ: Другъ единъ случай, г. министре. Първиятъ слуай го казахъ, но не го чухте, повтарямъ го. Полковиятъ командиръ на 11 артилерийски полкъ по 2—3 бастуна трѣбва да промѣнява въ седмицата, да ги счупва по гърбоветѣ и главитѣ на войницитѣ и да си взема нови. Сжщиятъ тоя полковникъ Веселиновъ, командиръ на 11 артилерийски полкъ, въ полковия арестъ е билъ единъ войникъ, който билъ даденъ въ сждъ и по амнистията трѣбвало да бжде освободенъ, а е билъ задържанъ до прѣди единъ мѣсець, само заради туй, защото въ Дупница билъ загубилъ на бригадниа командиръ коня. Заради това нѣщо го даватъ въ сждъ, не го засѣга амнистията и трѣбваше до онзи день да лежи въ ареста, докато най-сетнѣ бжде битъ отъ полковия командиръ. Не мога да твърдя, че войникътъ е умрѣлъ отъ побоя, но слѣдъ 2—3 дена е умрѣлъ.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Отъ побоя ли е умрѣлъ?

С. Златевъ: Не мога да твърдя, дали отъ побоя е умрѣлъ или отъ друга причина.

Д-ръ Н. Сакаровъ: А, не знаете!

С. Златевъ: Още единъ случай за побой. Войникътъ отъ 9 рота на 19 шуменски полкъ Недѣлко Константиновъ билъ на караулна служба въ града. Слѣдъ завръщането си караулнитѣ трѣбвало да спиратъ въ стаята, дѣто се дезинфекциратъ войницитѣ, и тогава да отиватъ въ казармата. Завърналъ се късно вечерта, той трѣбвало да бжде на сутринта дезинфекциранъ и тогава да отиде въ казармата. Туй е ставало по заповѣдь на полковия лѣкаръ. Хрумнало на ума на взводния подофицеръ Кожухаровъ да го повика прѣзъ ноцта да му се явелъ въ казармата, Богъ знае защо. Началникъ нали е, трѣбва да му се изпълни заповѣдта. Отива единъ войникъ и казва на Константиновъ: „Вика те ста; ятъ подофицеръ“. — Азъ,

казва, не мога да отида, заповѣдта е такава, докато не ме дезинфекцират, азъ не мога да отида въ казармата". Донсятъ на Кожухарова това и той става самъ съ още двама войници, запѣтва се въ караулното помѣщение при Константинова, сваля го на земята и съ юмруци, съ колѣна и съ чизми го удря, докато той падналъ въ несвѣстъ. Туй е станало на 26 февруарий вечерѣта. Ето защо азъ питамъ г. министра да ми отговори, докога ще продължаватъ тия работи така въ нашата армия, бива ли да продължаватъ и какви мѣрки смѣта да вземе той, за да направятъ живота на войника у насъ по-другъ? Защото всѣки трѣбва да разбере, че не насилническата началническа заповѣдъ ще бѣде изпълнявана добросвѣстно, трѣбва да зацарува отъ днесъ занарѣдъ единъ другарски животъ между войника и началника, между офицера и долния чинъ — туй трѣбва да се разбере веднѣжъ за винаги. Ето защо питамъ г. военния министъръ какви мѣрки смѣта да вземе отъ днесъ нанарѣдъ, за да стане нѣкакъвъ обратъ въ живота, въ отношенията между началника и подчинения?

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Има думата г. военниятъ министъръ.

Министъръ А. Ляпчевъ: Г. г. народни прѣдставители! Г. Златевъ въ питането си съ общи думи, истина ли е, извѣстно ли ми е, че прѣзъ цѣлата зима и сега войницитѣ отъ 19 п. полкъ и I и II артилерийски полкове, квартируващи въ гр. Разградъ, по вина на началството имъ, спѣха и спятъ на голи дъски, безъ постилки, завивки и отопление. Това е първиятъ му въпросъ. Отговорътъ е: истина е, че войницитѣ въ тѣзи полкове сж спали на одрове, на които е нѣмало сламеници, защото не е било възможно слама да се намѣри, но истина е тѣй сжщо, че тѣ, вмѣсто сламеници, сж имали за постилка одеала. То е фактъ. Повечко нѣма какво да отговарямъ по първия въпросъ.

По втория въпросъ — „извѣстно ли ми е, че войницитѣ отъ 19 полкъ сж подложени на чести тѣлесни наказания, каквито въ II артилерийски полкъ се налагатъ и отъ командира на полка“ — по този случай — питането е изобщо, нѣма имена, нѣма нищо — азъ наредихъ, и началникътъ на IV пѣхотна дивизия ходи въ Разградъ и инспектира войсковитѣ части; никой отъ чиноветѣ не се е оплаквалъ, да му е било налагано наказание. И това е тоже фактъ. Сега г. Златевъ излиза съ конкретни случаи. Казва ми, че еди-кой си войникъ билъ битъ, еди-кой си билъ дотолкова битъ, че той не знае, дали не е умрѣлъ вслѣдствие побоя. Азъ съжалявамъ, че г. Златевъ не е съобrazilъ да ми даде въ своето питане тѣзи конкретни случаи, за да мога азъ да провѣря, истина ли е, че еди-кой си войникъ е билъ битъ, че еди-кой си войникъ билъ умрѣлъ отъ побоя и т. н. Впрочемъ, той самъ прави бѣлѣжка, не знае, дали е билъ умрѣлъ отъ побоя. Ето защо азъ мога да отговоря само на зададенитѣ въпроси. Имало тѣлесни наказания въ еди-кой си полкъ. Викани сж всички войници, правятъ справка, има ли нѣкой да се оплаче, че е билъ битъ. Отговарятъ, че нѣма. Г. Златевъ едва сега ми казва, че еди-кой си войникъ билъ битъ. Не остава нищо друго на г. Златева — азъ съмъ достѣпенъ всѣкога, както и по други случаи — да ми даде тия имена, и тогава ще направя провѣрка, има ли дѣйствително такива конкретни случаи и кой е виновниятъ, защото не е само г. Златевъ, който се интересува за войницитѣ да не бждатъ бити. Прѣди всичко, този, който стои начело на Министерството на войната, той има най-голямъ дългъ и най-голямъ интересъ да бди, щото българскитѣ войници да не служатъ, защото сж бити, ами да служатъ, защото иматъ съзнание за своя отечественъ дългъ. И така се гледа на нашата войска и въ това направление се дѣйствува, и ако има нѣкаждѣ недостатъкъ, за да се поправятъ, не трѣбватъ общи думи само, а конкретни случаи: този е билъ битъ, еди-кой си, отъ тогава и т. н., за да се провѣри и се намѣрятъ дѣйствително ония, които си позволяватъ запрѣтени дѣйствия. Това е отговорътъ ми по питането.

Колкото пъкъ по коментаритѣ на г. Златева, какви реформи чакатъ сега и т. н., азъ не мога да отговоря по тоя въпросъ. Г. Златевъ има приятели въ Министерския съвѣтъ, тѣ знаятъ много добръ, какви реформи се иматъ прѣдъ видъ и какви могатъ да се направятъ. Въпросътъ е извѣнъ питането, колкото и да е много важенъ, и нѣма да отговоря.

С. Златевъ: На него не искамъ да отговаряте.

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Има думата г. Станю Златевъ.

Г. Маджунковъ: Азъ съмъ билъ очевидецъ, азъ зная. Отнасятъ се къмъ войницитѣ като съ добитѣкъ — като-че само тѣ сж причина за катастрофата, и ги псуватъ налѣво и надѣсно.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Това е вѣрно.

Г. Маджунковъ: Това, което казвате, г. министре, съвсѣмъ не е вѣрно. Всички казарми сж обрнати на сайванги — нѣма нито единъ прозорецъ; на голъ циментъ сж спали хората.

С. Златевъ: По първия въпросъ г. военниятъ министъръ отговаря, че по липса на слама не имъ постилали отдолу да спятъ на слама. Днесъ за днесъ отъ Разградската околия, г. министре, можете да извадите много слама, камо ли прѣзъ есенѣта, когато трѣбваше да се приготвятъ сламеници на войницитѣ. На много мѣста сламата е много скѣпа. Тамъ се продаваше 20 ст., когато на много мѣста се продаваше по 2—3 л. килограмътъ; слама и днесъ ще намѣрите въ цѣла България да постелите казармитѣ, само въ Разградска околия нѣмало слама! По отношение на одѣялата, да не кажа много голѣма дума, но надали ще се намѣри одѣяло на 10 войника едно. Това е по първия отговоръ.

По втория отговоръ азъ вѣрвамъ въ думитѣ на г. министра. Справката, направена чрѣзъ дивизионния началникъ, азъ вѣрвамъ, такава ще бѣде и такава ще бѣде донесението на него, защото никой войникъ не смѣ да се оплаче по-нагорѣ; трѣбва по-напрѣдъ на отдѣлонния, сетнѣ на взводния, сетнѣ на ротния командиръ, дружинния и т. н. Кой войникъ ще смѣ да отиде да се оплаче отъ взводния командиръ, дѣто го е билъ, кой ще отиде да се оплаква по-натѣтъкъ отъ полковия командиръ? Г. министре! По околентъ пътъ ще намѣрите по-точни свѣдѣния. Имате свои вѣрни хора, пратете ги да жървятъ два дни въ Разградъ, за да имъ се набие въ очитѣ туй, което азъ ви казвамъ. Недѣйте вѣрва голѣмитѣ началници. Вие знаете донесенията на голѣмитѣ началници какви бѣха отъ фронта и какво бѣше сжщинското положение. Затуй, увѣренъ съмъ, че единъ дивизионенъ началникъ нѣма да донесе, защото и на него нѣма да се донесе сжщинското положение. Азъ не допускамъ единъ дивизионенъ началникъ да си криви душата за туй, което му е донесено, но нѣма да смѣ подчинениятъ войникъ, доленъ чинъ, да отиде да каже, каква е истината, че сж то били или че нѣкакви беззакония, нѣкакви неправди сж извършили спрѣмо него. Никой не смѣ, затуй азъ пакъ се обръщамъ съ молба къмъ Васъ да провѣрите на по-други мѣста. Колкото за имената, азъ ще ги напиша и ще Ви ги дамъ да провѣрите на мѣстото. Сами пратете свой човѣкъ, за да се увѣрите и Вие.

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Минаваме къмъ разглеждане въпроситѣ, поставени на дневенъ редъ, понеже врѣмето за питаня мина.

Има думата г. докладчикътъ на прошетарната комисия.

Докладчикъ П. Лисевъ: Г. г. народни прѣдставители! Постѣпили сж нѣколко прошения, разгледани сж отъ прошетарната комисия и ще ги докладвамъ на ваше одобрение.

Списъкъ I, № 1. Молба отъ Мария П. Кисьова, родомъ отъ гр. Пловдивъ, съ която иска да ѝ се опрости сумата 392-22 л., съ която сума е признатъ за неотчетенъ прѣдъ Върховната смѣтна палата покойниятъ ѝ съпругъ въ качеството му на началникъ на гара Любимецъ. Прошетарната комисия, като разгледа прошениято и другитѣ данни, които сж приложени къмъ него, а именно едно удостоверение отъ Пловдивското градско общинско управление подъ № 5.053 отъ 16 мартъ 1918 г., въ което се казва, че наследници на покойния Кисьовъ сж само неговата съпруга, сиѣнъ Борисъ, роденъ въ 1904 г., Иванъ, роденъ въ 1906 г., Тодорка, родена 1908 г., и че тѣ не притежаватъ никакъвъ имотъ, получаватъ само една пенсия отъ 150 л., която едвали може да задоволява нуждитѣ на сѣмейството, рѣши да се опрости сумата и азъ моля почитаемото народно прѣдставителство да одобри това рѣшение.

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Които сж съгласни съ рѣшението на комисията, докладвано отъ г. докладчика, моля, да си вдигнатъ ржката. Болшинство.

Докладчикъ П. Лисевъ: Прошение № 2. Молба отъ дружеството „Червенъ кръстъ“ № 1.174, регистрирана подъ № 392 отъ 8 февруарий 1918 г. Д-во „Червенъ кръстъ“ въ тази си молба казва, че за да изпълни прѣдписанието на устава си, потрѣбвало прѣзъ балканската война да образува курсове за самарянки и санитарни, а поради недостига отъ лѣкарски персоналъ, трѣбвало да вземе чужди санитарни мисии, което и направило. Прѣзъ врѣме на войната опрѣдѣлило едно дневно въздиграждение на членовѣтъ отъ тѣзи мисии, а данѣкъ занятия не имъ е било удържано. Вслѣдствие на една ревизия отъ финансовъ инспекторъ при Финансовото министерство, констатирано се е, че трѣбва да се плати една сума — 17.066.96 л. данѣкъ занятия, лихви, глоба и пр. Прѣдъ видъ на това, че д-вото „Червенъ кръстъ“, както е извѣстно на васъ и на цѣлото българско общество, извърши грамадна работа прѣзъ врѣме на балканската и тази война, а независимо отъ тѣзи му услуги днесъ членовѣтъ на тѣзи мисии не сж вече тукъ — тѣ сж си заминали още наврѣмето — и невъзможно е да се събере тази сума, прошетарната комисија рѣши да изпрати това прошение въ Министерството на финанситѣ за мнѣние. Министерството е дало съгласието си да се опрости тая сума. Прошетарната комисија, прочее, рѣши: опрощава се на българското д-во „Червенъ кръстъ“, софийски клонъ, сумата 17.066.96 л. и наложенитѣ върху нея лихви, както и да не се удържа, докато трае войната, данѣкъ отъ възнаграждението на членовѣтъ на иностраннытѣ санитарни мисии. Това наше рѣшение, моля, г. г. народни прѣдставители, да го одобрите.

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Понеже нѣма кворумъ, затова не мога да гласувамъ.

Минаваме къмъ слѣдующия дневенъ редъ — продължение дебатитѣ по законопроекта за конфискацията.

Има думата г. д-ръ Фаденхехтъ.

Д-ръ И. Фаденхехтъ: (Отъ трибуната) Г. г. народни прѣдставители! Азъ прѣкъснахъ снощи рѣчта си, като се бѣхъ спрѣлъ на въпроса, доколко основателно е обвинението, което се отправя противъ законопроекта за отнемане на незаконно придобититѣ имоти въ полза на държавата, че той е противенъ на конституцията. Азъ обсъдихъ двѣ отъ обвиненията — първо, че този законопроектъ е противоконституционенъ, защото посѣга върху частната собственостъ и съ това нарушава чл. 67 отъ конституцията, и второ, че той, като въвежда една конфискация на имоти, нарушава чл. 75 отъ конституцията, алинея втора, която забранява конфискуването на имоти. Моята мисль, резюмирана по тѣзи двѣ обвинения, се свежда къмъ слѣдното. Чл. 67 отъ конституцията, прѣди всичко, не може да се тълкува въ смисль, че санкционира у насъ ненакърнимостта отъ страна на законодателя на индивидуалното право на собственостъ. На второ мѣсто чл. 67 отъ конституцията не защитава онази собственостъ, която е незаконно придобита или е придобита по начинъ, който единъ законъ би счелъ, че е противенъ на обществения редъ или на добритѣ нрави. Чл. 67 отъ конституцията защитава правото на собственостъ, било индивидуална, било колективна, противъ посѣгателството отъ страна на изпълнителната власть, която не може, освѣнъ по реда, прѣдвиденъ въ чл. 68, да прибѣгва до принудително отстъпване на имотъ за полза обществена или държавна срѣщу прѣдварително и справедливо заплащане на цѣната на имота. Отъ друга страна, самото понятие за правото на собственостъ, посочихъ, е у насъ въ значителна степенъ ограничено. То не е вече едно абсолютнo право на собственика да разполага съ своя имотъ. Собствеността, бихъ казалъ, днесъ е по-скоро вече една обществена функция, отколкото едно субективно право, както се изразява професорътъ въ Бордо Леонъ Дююи и, слѣдователно, ние, като законодатели, не можемъ да се считаме обвързани съ постановлението на чл. 67 отъ конституцията и да не можемъ да узаконяваме наредби, които даватъ на държавата правото по единъ опрѣдѣленъ редъ, чрѣзъ присѣда или рѣшение, издавани отъ сѣдилищата, да посѣга върху имоти, придобити по начинъ, който законодателятъ намира, че трѣбва да се осѣжда или че не трѣбва да се насърчава и т. н.

Що се отнася до втория въпросъ, въпросътъ за конфискацията, азъ изтъкнахъ, че чл. 75 забранява само общата конфискация на имоти, като едно наказание, било главно, било допълнително, обаче нито другадъ, нито у насъ конституцията не забранява специалната конфискация. И по-нататкъ посочихъ, че по разгледвания законопроектъ не се въвежда общата конфискация на имоти, а се въвежда една специална конфискация за онази катего-

рия имоти, които сж придобити по начинъ прѣстѣпенъ или незаконенъ, слѣдователно, то е една специална конфискация за този специаленъ видъ имоти. Нищо не важи, че въ отдѣлни случаи едно лице ще бѣде засегнато отъ закона по такъвъ начинъ, че да бѣде лишено отъ всички имоти, придобити по този незаконенъ или прѣстѣпенъ начинъ. И най-сетнѣ посочихъ, че обвинението, какво законопроектътъ е противоконституционенъ, защото има обратнo дѣйствие, всъщъ така не може да издържи критика, защото, прѣди всичко, нашата конституция не съдържа запрѣщение, адресирано до обикновения законодатель, да не издава закони съ обратнo дѣйствие. Отъ друга страна, азъ посочихъ, че правилното схващане на принципа, какво наказателнитѣ зрѣки не бива да иматъ обратнo дѣйствие, е че не бива да се дава обратнo дѣйствие на една запрѣтителна норма, която тепърва забранява извѣстни дѣяния, но не е върно, че не може да се допусне една наказателна санкция за едно вече запрѣтено дѣяние да бѣде тепърва въведена или да бѣде усилена спрѣмо досегашната санкция. На този въпросъ, г. г. народни прѣдставители, на въпроса за обратнo дѣйствие на законитѣ, азъ смѣтамъ за необходимо още малко да се поспра, защото, поне за юриститѣ, отъ най-гольмо значение е именно туй обвинение, че като законодателятъ тукъ, съ единъ законъ, на който даваме дѣйствие да важи за обогатяванията, станали отъ 17 септемврий 1912 г. насамъ и за въ бъдеще, ние, както се каза отъ г. Тончева и г. Попова, правимъ нѣщо противно на конституцията и че — ако приемемъ теорията на г. Тончева — ние, въ такъвъ случай, не сме нищо друго освѣнъ едно частно сборище на граждани, които сме се събрали случайно тукъ, въ тази ограда, и правимъ нѣщо, което не е законно.

Прѣди всичко, г. г. народни прѣдставители, единъ аргументъ наистина *ad hominem*, но нека го изтъкна. Г. Тончевъ е билъ народенъ прѣдставителъ въ Народното събрание, което е засѣдало прѣзъ м. декемврий 1894 г., дѣто, ако се не лъжа, той е билъ министъръ десетина дена, прѣди да дойде да се разисква въ нея Камара законътъ, който и днесъ още фигурира въ сборника на законитѣ, именно законътъ за прѣследване на незаконно обогатени чиновници отъ 20 декемврий 1894 г.

Д. Тончевъ: Мисля, че тогава не бѣхъ вече народенъ прѣдставителъ.

Д-ръ И. Фаденхехтъ: Азъ правихъ справка, Вие сте напуснали кабинета на септемврий 1894 г., ми се чини, а пъкъ Радославовъ е билъ въ кабинета до 10 октомврий. На всѣки случай въ тази Камара имаше членове на двѣтѣ, даже на тритѣ либерални партии. Законътъ за прѣследване на незаконно обогатенитѣ чиновници е законъ, който има обратнo дѣйствие много по-гольмо, отколкото има настоящиятъ законопроектъ. Защото той не ограничава въ миналото врѣмето до извѣстна дата, а изобщо казва въ чл. 1: (Чете) „Всѣки чиновникъ и служащъ, държавенъ или общински, върху когото има подозрѣние, е длъженъ, ако му се поиска отъ надлежната власть, да оправдае обогатяването си, като прѣдстави точна смѣтка съ подробно посочване източникитѣ на туй обогатяване“, а пъкъ чл. 3 гласи: (Чете) „Слѣдъ прѣдставянето на смѣтката, административната власть я разгледва по реда на надзора и дисциплината и, само ако открие нѣкое прѣстѣпно дѣяние, прѣпраща дѣлото съ всичкитѣ му книжа на сѣдебнитѣ власти“. И въ чл. 5 се казва: (Чете) „Всички суми и имоти на незаконно обогатения чиновникъ или служащъ се задържатъ и присѣждатъ въ полза на държавното съкровище“. Очевидно е, че това има значение за всичкото минало врѣме до влизането на закона въ сила. И което е още по-интересно, току-що прочетениятъ чл. 5 отъ този законъ трѣдвигва обща конфискация, защото казва: „Всички суми и имоти на незаконно обогатения чиновникъ...“ — поне такъвъ е текстътъ; значи, не само ония, които сж резултатъ на незаконни дѣяния, а щомъ се види, че единъ чиновникъ се е незаконно обогатилъ, всичкитѣ суми и имоти, които има, се конфискуватъ — макаръ че това тълкуване търпи критика; на всѣки случай текстътъ е за обща конфискация. Най-интересното е, че при дебатитѣ, които сж станали при приемането на този законъ на три четения, е имало едно говорене отъ страна на покойния Цачевъ при първото четене, а второто и третото четения сж станали безъ дебати при наличността на народни прѣдставители отъ либералнитѣ партии.

Министъръ д-ръ П. Джидровъ: Това говори вече за искреното убѣждение.

Д-ръ Й. Фаденхехт: Що се отнася сега до самия въпрос за обратното дѣйствие на гражданскитѣ и углавнитѣ закони, вчера г. Тончевъ или г. Поповъ ми подхвърлиха чл. 2 отъ френския „Code civile“, който установява, че законътъ има дѣйствие само за въ бъдеще и че той не може да има ретроактивно, обратно дѣйствие; същото наредба и чл. 4 отъ френския „Code pénal“. Впрочемъ, същата наредба имаме и въ чл. 2 отъ нашия наказателенъ законъ. Направи ми се тази бѣлѣжка, защото азъ твърдѣхъ и твърдя, че нашата конституция не съдържа запрѣщение спрямо законодателя да не може да издава закони съ обратното дѣйствие. Има конституции, които съдържаха подобно запрѣщение и за гражданскитѣ, и за углавнитѣ закони, а нѣкои — само за углавнитѣ. Че въ нашата конституция подобно запрѣщение не се съдържа, за това споръ не може да има, защото чл. 75 отъ конституцията казва само това, което азъ вчера именно изтъкнахъ, като посочихъ и думитѣ, съ които г. Марко Балабановъ е придружилъ своето предложение, именно текста на чл. 75: (Чете) „Никому не може да се наложи наказание, което не е установено отъ законитѣ“ — nulla poena sine lege. Това значи, че единъ съдъ не може да издаде присѣда, да накаже единъ гражданинъ съ едно наказание, ако това наказание не е прѣдвидено въ законъ, но конституцията не казва това, което казва чл. 2 отъ нашия наказателенъ законъ, именно, че този законъ, който прѣдвижда наказателна санкция, трѣбва да предшества дѣянieto, което ще бѣде наказано. Нѣкои конституции казватъ това, нѣкои — не; нашата е отъ ония именно, които въ туй отношение сж оставили въпроса откритъ и по този начинъ сж развързали рѣшитѣ на обикновения законодатель. Същото положение е и въ Франция и това, което вчера изтъкнахъ, днесъ искамъ да го подкрѣпя, за да прѣмахна всѣко съмнѣние въ туй отношение. Вземамъ едно отъ най-ходящитѣ, най-обикновенитѣ рѣководства по наказателно право, съчинението на Гаро „Précis du droit criminel“, № 70. Тамъ именно той разглежда този въпросъ и ето какво казва. Слѣдъ като цитира чл. 4 отъ френския наказателенъ законъ — Code pénal — който, споредъ него, повтаря само принципа, поставенъ въ чл. 2 отъ френския „Code civile“, а именно: La loi dispose pour l'avenir, че законътъ наредба само за въ бъдеще и че не може да има обратното дѣйствие, авторътъ се пита: „Има ли тази наредба сжщия характеръ въ наказателното право, както въ гражданското право, или тя е по-скоро едно начало на сждебно тълкувание — un principe d'interprétation judiciaire — отколкото единъ принципъ конституционенъ, сир., трѣбва ли да се счита, че се ограничаватъ властта на законодателя да не може да прави закони съ обратна сила?“ И Гаро отговаря: „Що се отнася до гражданскитѣ закони, общоприето е, че чл. 2 отъ френския „Code civile“ не е едно запрѣщение, адресирано къмъ законодателя, а е едно тълкувателно правило, единъ тълкувателенъ принципъ, който важи за сждилицата“. И пита се по-нататкъ авторътъ: „Сжщо ли е така и въ областта на наказателното право, не е ли принципътъ за необратното дѣйствие единъ принципъ конституционенъ, който се налага на законодателната власт? Нѣкои конституции сж му дали този характеръ. Така, правилото, че никой не може да бѣде наказанъ, освѣнъ по силата на единъ законъ, издаденъ и промулгиранъ прѣди деликта и законно приложенъ, бѣше вписанъ въ „Déclaration des droits de l'homme et du citoyen“ — декларация на правата на човѣка и на гражданина, която служеше като въведение, катоreamble на конституцията отъ 3 септемврий 1791 г. Чл. 14 отъ декларацията на правата и задълженията, която прѣдшества конституцията отъ 5 фруктидоръ, година трета, отиваше даже по-далечъ, като прогласява като конституционенъ принципъ, че никой законъ, нито наказателенъ, нито граждански, не може да има обратна сила. Но това начало не е възпроизведено нито въ конституцията отъ 14 януарий 1852 г., нито въ конституционния законъ отъ 1875 г., по която днесъ Франция живѣе. Той е вписанъ само въ наказателния законъ — Code pénal и въ Code civile, т. е. „въ закони“, dans des lois, задължителни за сждилицата дотогава, докогато не сж отменени, но които прѣставатъ да бждатъ задължителни, когато законодателятъ намбри, че има мѣсто да ги отмени — d'у dégrager. Чл. 4 на наказателния законъ и чл. 2 на Code civile сж, прочее, писани за сждитѣ, а не за законодателятѣ. Тѣ означаватъ, че сждитѣ не бива да прилагатъ гражданскитѣ или наказателнитѣ закони по начинъ, щото да имъ даватъ правни послѣдници ретроактивни, освѣнъ ако законодателятѣ не е манифестираалъ, не е проявилъ противна воля. Когато интересътъ на обществената сигур-

ностъ изисква тая ретроактивностъ, законодателятѣ е оторизиранъ да я провъзгласи, именно защото той съобразява тогава своя законъ съ интереситѣ на обществото и съ изискванията на правосъдието, което именно е направилъ законодателятѣ въ чл. 19 на закона отъ 27 май 1885 г.“ Явно е, слѣдователно, че, както казва този авторъ и както не може да бжде другояче, щомъ като въ конституцията нѣма изриченъ текстъ, който да обвързва обикновения законодатель въ смисълъ да не може да дѣе обратно дѣйствие на своитѣ закони, били граждански и углавни, законодателятѣ е свободенъ да отстъпи отъ този принципъ, който трѣбва обикновено да се слѣдва тогава, когато наложително се изисква отклонение поради обществени съображения, поради съображения за запазване обществената сигурностъ, за запазване общественото спокойствие, поради запазване моралитета въ управлението, поради хиляди и хиляди други съображения, които може да рѣководятъ единъ законодатель въ дадено врѣме да издаде единъ законъ съ обратното дѣйствие. Интересно е да се посочи какъвъ е именно законътъ въ изданието отъ 1892 г., посоченъ като единственъ примѣръ отъ Гаро, а именно чл. 19 отъ закона отъ 27 май 1885 г. Съ този законъ въ Франция се въведе ново наказание, въведе се делегацията, изгнанието, la relegation, именно интернирането за постоянно на извѣстни лица рецидивисти, осждени за извѣстни прѣстѣпления, въ колонитѣ или въ други владѣния, намиращи се подъ протектората или въ зависимостъ отъ Франция. Въ чл. 19 отъ този законъ именно се прѣдвижда, че ще се взематъ прѣдъ видъ видъ и прѣстѣпленията, извършени прѣди влизането въ сила на закона, и наказанията, които сж били наложени на дадено лице, за да се приеме, дали той е рецидивистъ, слѣдователно, единъ по-строгъ наказателенъ законъ, който въвежда едно ново наказание, се прилага къмъ лица, които сж били по-рано осждени, когато такова наказание не е имало. Явно е, слѣдователно, че това се е наложило на френския законодатель, за да се запази обществената сигурностъ отъ онѣзи хора, които той смѣта за опасни за обществото, ако останатъ въ прѣдѣлитѣ на Франция, и затуй, щомъ констатира, че сж опасни хора, прѣстѣпници, рецидивисти, изгонява ги извънъ прѣдѣлитѣ на Франция на постоянно живѣне въ нѣкои колонии или владѣния, намиращи се подъ протектората на Франция.

Ако даваме ние днесъ такава обратно дѣйствие на законопроекта, ние го правимъ, защото самата сжщностъ на работата ни го налага, защото имаме за цѣль онова, което като незаконно натрупано богатство възбужда негодувание на цѣлия български народъ, онова, което се явява като стопански резултатъ на една корупция, на една поквара въ управлението, да бжде прѣмахнато. Не само запрѣдъ да не става, но и туй, което досега се е набрало, да бжде отнето и да бжде прѣдадено на държавата. Има редица отлѣлни съображения, които налагатъ това, иначе законътъ би билъ немислимъ, той не би постигналъ своята цѣль. Законодателятѣ не би зналъ какво прави, ако той наредба този законъ да се отнася за онѣзи обогатявания, които ще ставатъ отсега нататкъ.

Министъръ д-ръ П. Джидровъ: Едно обществено зло, което би било неоправимо.

Д-ръ Й. Фаденхехтъ: Туй е, едно обществено зло, както казва г. министърътъ на правосъдието, което би било неоправимо, защото незаконнитѣ обогатявания, които прѣдизвикаха всеобщо народно негодувание и които прѣдставиха нашата държава като едно котило отъ официални разбойници, които въ момента, когато народътъ пролива своята кръвъ по бойнитѣ полета, трупатъ богатства за смѣтка на този народъ, за смѣтка на неговия залъкъ, за смѣтка на неговата прѣхрана, туй именно не би било прѣмахнато, ако ние дадѣхме на този законъ да дѣйствува само за тѣзи незаконни обогатявания, които отсега нататкъ би станали. И обвинението, което бѣше се отправило къмъ такъвъ законопроектъ, че той е деспотиченъ, е неумѣстно. Деспотично би било подобно законоположение само при едно условие: ако може да се приеме, какво до днесъ, ако по нашитѣ закони, по нашия моралъ, по нормитѣ, които сж важели за нашето общество, е било позволено на единъ общественъ служителъ да използва своето служебно или политическо положение, за да обогатява себе си или да дава възможностъ туй обогатяване да го правятъ неговии политически или други приятели, ако се приеме, че до днесъ у насъ е било позволено било отъ закона, било отъ морала, едно частно лице да може въ

момента, когато народът бедствува, да контрабандира с онова, което трябва да остане в страната и за сметка на тази контрабанда да може да се обогати.

(Прѣдседателското мѣсто заема прѣдседателят)

Ако се приеме, че подобни дѣяния сѣ били у насъ, да не кажа само одобрени, да не отивамъ дотамъ, но просто да сѣ били дѣяния безразлични за законодателя, безразлични за обществото, тогава ние бихме могли да нарѣчемъ този законъ като единъ законъ дракониченъ или деспотиченъ. Но запрѣщанията на нашитѣ закони, запрѣщанията на нашия моралъ, онова, което е писано въ чл. 27 отъ закона за задълженията и договоритѣ, установяватъ, че у насъ досега е било забранено да се трупатъ по подобенъ начинъ богатства, само че нѣмаше тая санкция. Тая санкция можемъ да я внесемъ, като посегнемъ и върху тѣзи богатства, които сѣ били придобити досега по такъвъ незаконенъ, немораленъ начинъ. Чл. 27 отъ закона за задълженията и договоритѣ, както и много други наредби въ гражданскитѣ ни закони, съдържатъ именно тая норма, че всѣки единъ договоръ, всѣко едно съглашение, по силата на което едно лице може да добие имотна облага срѣщу една услуга, запрѣтена отъ законитѣ, противна на обществения редъ или неморална, или за едно дѣйствие, което има той да извърши и съ което би нарушилъ законитѣ, би нарушилъ обществения редъ, би извършилъ нѣщо противно на добритѣ нрави, такъвъ договоръ е нищоженъ. Едно задължение, което почива на такава незаконна или неморална причина, не може да произведе никакво дѣйствие, както казва чл. 24 отъ закона за задълженията и договоритѣ. Тукъ се залови г. Тончевъ, за да изтъкне единъ много тънъкъ юридически аргументъ и да докаже, че косвено се конфискуватъ правата на ония лица, които по чл. чл. 27 и 24 отъ закона за задълженията и договоритѣ биха имали право да искатъ обратно това, което тѣ сѣ дали въ изпълнение на единъ нищоженъ поради неморалностъ или незаконна причина договоръ. Прѣди всичко, г. г. народни прѣдставители, законопроектътъ не засѣга правата на частни лица, които биха могли да търсятъ обезщетение за онова, което тѣ сѣ изгубили вслѣдствие на едно прѣстѣпление или на едно нарушение. Това азъ го посочихъ миналия пѣтъ; то се съдържа въ чл. 2 отъ законопроекта, но ще има случаи, въ които частни лица нѣма да дѣйствуватъ. Но нѣщо повече: спорно може да бѣде и е спорно, макаръ че има едно рѣшение на Върховния касационенъ съдъ, въ общо събрание, което разрешава въпроса въ полза на оная теория, отъ която изхожда г. Тончевъ, въ всѣки случай, спорно е дали онзи, който е далъ нѣщо, за да се извърши отъ единъ чиновникъ, напр., нѣщо неморално или е далъ другиму нѣщо, за да се извърши отъ него нѣщо незаконно, дали може да иска обратно даденото, ако самото даване на тая сума е нѣщо незаконно или неморално. Общеприето е въ повечето законодателства, па и въ френската юриспруденция, когато този, който претендира да му се върне обратно, което е далъ, претендира да го е далъ да се извърши нѣщо незаконно или неморално, въ такъвъ случай той не може да иска обратно даденото, защото и отъ негова страна има незаконностъ и неморалностъ и въ такъвъ случай, при равни условия, се прѣдпочита положението на този, който владѣе; при равни условия на неморалностъ, законитѣ и съдилищата не искатъ да измѣнятъ фактическото положение. Нашиятъ Върховенъ касационенъ съдъ е приелъ въ общо събрание противната теза, че и онзи, който е далъ да се извърши нѣщо незаконно или неморално, напр., който е подкупилъ чиновникъ, за да извърши нѣщо неморално, нѣщо противъ службата, той има право да иска обратно даденото съ *condictio turpis causa*, съ искъ основанъ на позорна причина. Но на всѣки случай това е единъ въпросъ споренъ. И да иматъ, обаче, и да нѣматъ право тѣзи, които сѣ дали нѣщо, за да се извърши нѣщо незаконно и неморално, напр., подкупъ, да получатъ обратно даденото, това не значи, че ако ние дадемъ съ този законъ даденото за неморално дѣяние на държавата, че съ това правимъ нѣкаквѣ незаконна конфискация, неконституционна, собствено спрѣмо ония частни лица, които биха имали такъвъ единъ искъ, защото и тѣ се намиратъ въ положението на лица, които биха искали да използуватъ, да иматъ имотна облага отъ едно свое неморално дѣяние. Слѣдователно, ако по конституцията, съгласно чл. 67, е позволено да се посѣга върху такава неморално задържана собственостъ, очевидно е, че въ такъвъ случай онзи законъ, който дава право на държавата, вмѣсто частното лице, да вземе обратно онова, което е дало, нѣма да бѣде противоконституционенъ, нѣма по такъвъ начинъ да се нарушава конституцията, нѣма да се върши нѣкаквѣ забранена отъ конституцията конфискация на частната собственостъ. Въ свръзка съ сѣщия въпросъ, г. Поповъ изтъкна, че въ случаетѣ, прѣдвидени въ чл.

чл. 4, 5 и 8 отъ законопроекта, се посѣга върху правата на собственостъ, които сѣ неприкосновени по чл. 67 отъ конституцията, защото се взематъ обратно имоти отъ лица, които непосредствено не сѣ извършили никакво противозаконно дѣяние. Чл. 4 установява една презумция, едно прѣдложение за безвъзмездността, безпаричността на ония прѣхвърляния на имоти, които е направилъ единъ общественъ служител или едно лице, което се намира въ условията на чл. 1, едно лице, което е придобило, да кажемъ накратко, незаконно извѣстенъ имотъ въ полза на други близки лица, които законътъ изброява. Законътъ слѣди незаконно придобититѣ имоти и въ рѣшитѣ на ония лица, които сѣ ги придобили отъ общественъ служител или отъ частни лица съ цѣль за укриване, които се намиратъ при условията на чл. 1. Сѣщата наредба я има въ закона за прѣслѣждане незаконно обогатилитѣ се чиновници, а именно въ чл. 6 на този законъ е казано: (Чете) „Имоти, прѣхвърлени отъ незаконно обогатенъ чиновникъ върху което и да било трето лице — добросъвестно или недобросъвестно — се отнематъ на общо основание, като се докаже, че тѣ сѣ били прѣхвърлени така съ цѣль на укриване“. Даже не е изтъкнато тукъ, че трябва този, който е придобилъ имота, да е знаелъ, че прѣхвърлянето му е било съ цѣль на укриване; достатъчно е само този, който е прѣхвърлилъ имота, да е искалъ, слѣдъ издаването на закона, да укрине отъ държавата незаконно придобитото, и то се отнема отъ третото лице. Нашиятъ законопроектъ не отива дотамъ. Въ чл. 3 се казва, че се отнематъ „незаконно придобититѣ имоти и отъ наследниците и завѣтниците на лицето, което ги е придобило“, и очевидно е, че това е основателно, защото наследникътъ не може да има повече права отъ своя наследодателъ, защото не може завѣтникътъ да се ползува отъ права върху единъ имотъ, който е придобилъ по такъвъ незаконенъ начинъ. Но въ този чл. 3 се наредба сѣщо така, че незаконно придобититѣ имоти се отнематъ и отъ третитѣ лица, които сѣ ги добили по безвъзмезденъ начинъ. Когато е въпросъ да се разрешатъ конфликтътъ между интереса на този, който е получилъ безвъзмездно, чрѣзъ дарение, да положимъ, една къща, която е купена съ пари, придобити отъ единъ чиновникъ чрѣзъ подкупъ, и интереса на държавата да прѣмахне стопанскитѣ ползи отъ такава едно противоморално и противозаконно дѣяние, въ конфликта между тия два интереса, казвамъ, ще трябва да предпочетемъ въ случая, по справедливостъ, интереса на държавата, защото по този начинъ се дава санкция на онзи общественъ моралъ, който този законъ иска да внесе въ наше управление, и защото, отъ друга страна, частното лице, което се лишава отъ имота, губи нѣщо, за което не е жертвувало нищо отъ своя страна. То е сѣщото, както и въ много други случаи, когато има конфликтъ между единъ, който иска да избѣгне една загуба, и другъ, който иска да запази една печалба; законътъ покровителствува тогава, който иска да избѣгне една загуба, а въ случая държавата е, която иска да избѣгне една голѣма материална и морална, главно, загуба, която въ случая може да настѣпи, ако би се оставило, цото незаконно обогатилитѣ се чиновници или други длѣжностни или частни лица да могатъ да облагодѣтелствуватъ своитѣ близки или което и да е лице, безъ да могатъ тия имоти да се отнематъ отъ тѣхъ. Въ такъвъ случай законътъ не би постигналъ цѣльта, който прѣслѣдва.

Що се отнася до чл. 4, той установява една презумция. Като се разбере, обаче, правилно чл. 4, ще се види, че тази презумция не е презумция за незаконно придобиване — незаконното придобиване трябва да се докаже, да сѣ налице условията, прѣдвидени въ чл. 1 — но това е презумция за безвъзмездността на прѣхвърлянето, каквато има и въ чл. 140, алинея четвърта, отъ закона за задълженията и договоритѣ, дѣто е казано, че въ полза на кредиторитѣ се прѣдполага, се счита една продажба на имотъ или единъ заемъ, направенъ на близки лица, изброенъ тамъ, като сдѣлка нищожна и безпарична. Другъ е въпросътъ, дали тази презумция е оборима или необорима; то е въпросъ на подробности; когато ще стане разглеждането на законопроекта на второ четене тукъ, това може да се изтъкне тогава или въ комисията. Азъ съмъ на мнѣние, че би трябвало да се даде възможностъ на близкитѣ на тия лица да доказватъ противното, неумѣстността на тази презумция, но по никой начинъ не може да се счита, че тукъ има конфискация, значи, и посѣгателство върху чл. 67 отъ конституцията, защото само отъ тази гледна точка се напада тази наредба, а не че е неумѣстна, нецѣлесобразна.

Що се отнася до чл. 5 отъ закона, той прѣдвижда случая, когато по възмезденъ начинъ, напр., чрѣзъ една продажба, сѣ били прѣхвърлени имоти отъ незаконно обогатилъ се общественъ служител върху други лица. За-

конятъ казва, че: (Чете) „незаконно придобититѣ имоти може да се отнематъ отъ придобителитѣ по възмезденъ начинъ само ако тѣ сѣ знаели, или по обстоятелствата е трѣбвало да прѣдполагатъ, че сѣ придобити по незаконенъ начинъ“, когато въ тѣхъ има или умисълъ, или тежка вина, голѣма погрѣшка, задѣто тѣ, може-би, не сѣ знаели, но сѣ могли лесно да схванатъ и разбератъ, че въ случая имотѣтъ, който купуватъ, е имотѣ, придобитъ по незаконенъ начинъ. Втората алинея прѣдвигда да се отнематъ незаконно придобититѣ имоти и отъ добросъвѣстнитѣ придобителѣ, обаче вече срѣщу заплащане. То вече не е конфискация. Тукъ отнемането на имота става срѣщу заплащане — но на какво? — не на онова, което имотѣтъ струва въ момента, когато се отнема, а на онова, което тѣ сами сѣ дали за него, заедно съ законната лихва. Може да се спори върху това, можете да имъ дадете нѣщо повече, но не може да се говори, че тукъ има нѣкакво накрънение на конституцията или нѣщо противно на чл. 67. Ще ми възразите: защо да отнемате вие печалбата отъ частното лице, което е добросъвѣстно?

Н. Начевъ: Може и да нѣма печалба — защо да се отнема имотѣтъ?

Д-ръ Й. Фаденхехтъ: Имотѣтъ нѣма да се отнема безъ плащане, съ плащане ще се отнема.

Министъръ д-ръ П. Джидровъ: Щомъ държавата нѣма интересъ да вземе този имотѣ, нѣма да го вземе. Единъ имотѣ е купенъ за 50 хиляди лева, а сега струва 1 милионъ — държавата има интересъ да го вземе, защото не иска да те направи притежателъ на туй богатство.

Д-ръ Й. Фаденхехтъ: Но и това е, въ всѣки случай, една подробностъ, а не принципиаленъ въпросъ.

Министъръ д-ръ П. Джидровъ: Днесъ спорѣтъ е между личността и държавата — за малка социализация.

Н. Начевъ: Тамъ е работата.

Д-ръ Й. Фаденхехтъ: Най-послѣ се посочва чл. 8 отъ закона, който прѣдвигда наказателна санкция за онзи общественъ служителъ или за онова частно лице, което въ срока, прѣдвиденъ отъ чл. 7, не прѣдстави поисканата му смѣтка-декларация, като се счита, че имотитѣ на това лице, които не сѣ декларирани, сѣ незаконно придобити, и затова тѣ се отнематъ въ полза на държавата. Това е едно превантивно срѣдство, едно срѣдство, за да може декларацията да бѣде пълна и точна, да не може лицето да укрива извѣстни имоти. Това не е единъ новъ принципъ; въ всички фискални закони укриването на имотѣ, който подлежи на облагане, влече подирѣ си една наказателна санкция. Напр., по закона за данѣка върху занятията укриването влече подирѣ си, освѣнъ облагането съ данѣкъ, още една глоба въ сѣщия размѣръ, а по закона за акциза, въ такъвъ случай се прѣдвигда облагане съ данѣкъ въ най-високия размѣръ, плюсъ още една глоба и т. н. То е все таки едно срѣдство, чрѣзъ което законѣтъ иска да гарантира приложението си, да не се срещне той съ недобрата воля на онѣя лица, които сѣ засегнати, които ще иматъ смѣтка даже и да изтърпятъ единъ тъмниченъ затворъ, защото то не може да бѣде наказание жестоко, то ще бѣде ограничено наказание, ще прѣтърпятъ една глоба, и ще иматъ смѣтка да изтърпятъ това наказание, и да не направятъ нуждната декларация или да я укриватъ, да укриватъ имотитѣ, които незаконно сѣ придобили, имотитѣ именно за които имъ се иска смѣтка. Явно е, че въ случая се касае за едно срѣдство да се гарантира приложението на закона. Възможно е да има по този начинъ нѣкои да пострадатъ; ще трѣбва да се разбира, че само онѣя, които умишлено — и то е аслж мисълъта на съставителя на този законопроектъ — които умишлено сѣ укрили единъ такъвъ имотѣ, а не само отъ забравяне, само тѣ ще подпадатъ подъ тази санкция. Въ всѣки случай, и това е една подробностъ, която не опорочава законопроекта и не може да оправдае обвинението, че той нарушава конституцията.

Г. Поповъ отъ друго едно гледище нападна законопроекта, въ свръзка съ въпроса за конфискацията. Той казва, че за да може да има специална конфискация, трѣбва да прѣдшествува неспрѣмливо едно углавно осѣждане. Конфискацията, споредъ него, може да бѣде само допълнително наказание: или тя е допълнително наказание, или я нѣма никакъ. Тази аргументация, г. г. народни прѣдставители, не е за законодателя, тя е за съдилищата. Ако въпросѣтъ бѣше да се прилага наказателниятъ законъ по въпроса за конфискацията, ще бѣде вѣрно това, което твърди г. Поповъ, защото, споредъ наказателния законъ,

конфискацията е винаги допълнително наказание, прѣдполага едно углавно осѣждане и, слѣдователно, не може да се прѣдвиди конфискация за онѣя случаи, въ които наказателниятъ законъ допуска такава конфискация, освѣнъ ако има главно наказание и туй наказание да бѣде наложено отъ надлежния углавенъ съдъ. Това е тѣй. Но значи ли, че ще бѣде единъ законъ противоконституционенъ, който прѣдвигда друга една специална конфискация, не като допълнително наказание, а, ако щете, като самостоятелно, специално наказание, обаче конфискация въ смисълъ, че държавата има право да тури рѣка върху онѣзи имоти, които сѣ придобити по незаконенъ начинъ? Значи ли, че този законъ, ако не изисква прѣдварително единъ углавенъ съдъ да се произнесе за прѣстѣпленieto, а дава право на съда, който по този законъ ще функционира, той да се произнесе за прѣстѣпния характеръ на придобиването на имота или, общо да го кажа, за неморалния характеръ, а именно, че лицето е използвало своето служебно или политическо положение, та по този начинъ е придобило единъ имотѣ, значи ли, казвамъ, ако единъ законъ допустне, щото това отнемане да бѣде провъзгласено отъ единъ съдъ, безъ налагане наказание за прѣстѣпленieto, а да остави това да го извърши углавниятъ съдъ, значи ли, повтарямъ, че такъвъ законъ ще бѣде противоконституционенъ? Не. Никаждѣ конституцията не забранява, както казахъ, специалната конфискация и изобщо конституцията не говори нищо по въпроса за незаконно придобити богатства. Въпросѣтъ е откритъ за обикновения законодатель. Питамъ азъ, кждѣ може да се види противоконституционността съ тази аргументация, която прави г. Поповъ, а именно, че понеже този законъ не прѣдполага единъ углавенъ съдъ да се произнесе по-напрѣдъ за прѣстѣпленieto или, както казва г. Поповъ, даже единъ народенъ съдъ да се произнесе . . .

Х. И. Поповъ: Чл. 73 отъ конституцията казва, че трѣбва надлежниятъ съдъ да се произнесе.

Д-ръ Й. Фаденхехтъ: Добрѣ, добрѣ, азъ ще дойда и до този аргументъ, г. Поповъ.

Х. И. Поповъ: Като говорите това, имайте прѣдъ видъ какво съмъ казалъ.

Д-ръ Й. Фаденхехтъ: Значи ли това, продължавамъ, че като не се прѣдполага по-напрѣдъ углавенъ съдъ да се произнесе, че законѣтъ е противоконституционенъ?

Да дойдемъ сега, г. г. народни прѣдставители, на надлежния съдъ. Това е аслж третото обвинение противъ законопроекта. Казва се, че този законопроектъ нарушава чл. 73 отъ конституцията, дѣто е казано: (Чете) „Никой не може да бѣде наказанъ безъ присѣда отъ надлежния съдъ, която е вече добила законна сила“. Какво значи това? Това значи, че никое наказание на никой гражданинъ не може да бѣде наложено, освѣнъ . . .

Х. И. Поповъ: Отъ естествения съдия.

Д-ръ Й. Фаденхехтъ: Моля. — Това значи, че никое наказание не може изпълнителната властъ да наложи на единъ гражданинъ, освѣнъ ако това наказание е постановено, наложено съ една присѣда, която е издадена отъ надлежния съдъ. Какво е надлежниятъ съдъ? Надлежниятъ съдъ е онзи съдъ, който е компетентенъ да разглежда юридическитѣ послѣдици на извѣстно дѣяние; значи, надлежниятъ съдъ е онзи съдъ, който е компетентенъ. Компетенцията на съда се опрѣдѣля отъ закона, и ето този законъ опрѣдѣля за първа инстанция апелативнитѣ съдилища, за втора инстанция Върховния касационенъ съдъ, за да се произнесатъ, дали извѣстни имоти сѣ незаконно придобити или не.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Той го разбира много добрѣ; той е такъвъ добъръ юристъ, че разбира конституцията и закона, но не му понася.

И. Януловъ: Не му понася, казва Сакаровъ.

Х. И. Поповъ: Азъ не говоря за понасяне или непонасяне, а говоря за принципа.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Безъ дебати.

И. Януловъ: Слѣдвайте, г. Фаденхехтъ.

Д-ръ Й. Фаденхехтъ: Но г. Поповъ има и другъ единъ аргументъ. Той казва, че този законъ е законъ наказателенъ, законъ углавенъ, . . .

Х. И. Поповъ: Да.

Д-ръ Й. Фаденхехтъ: . . . понеже е углавенъ законъ, по него могат да се произнасят само углавнитъ сѣдилища, сир., общитъ углавни сѣдилища. И, слѣдователно, ако този законъ дава право на апелативния сѣдъ, като първа инстанция, и на Касационния сѣдъ, като втора инстанция, да се произнасят, то този законъ нарушава конституцията, защото създава — това е мисълта на г. Попова — изключителенъ сѣдъ, специаленъ сѣдъ.

Х. И. Поповъ: Да.

Д-ръ Й. Фаденхехтъ: Това обвинение иде отъ срѣдата на оная партия, която въведе специалнитъ сѣдилища да сѣдятъ гражданитъ въз основа само на единъ указъ, издаденъ отъ г. Попова, . . .

Х. И. Поповъ: А сѣдебнитъ засѣдатели не сме унищожили въ мирното врѣме — какъ така, джанъмъ?

Д-ръ Й. Фаденхехтъ: . . . отъ оная партия, която издаде съ указъ наказателенъ законъ, съ нарушение явно на чл. 47 отъ конституцията, защото Камара имаше тогава, защото Камарата можеше да се свика, защото Камарата настояваше да бѣде свикана, а тази Камара не се свика, за да може българскиятъ народъ да бѣде тикнатъ въ тази война, която докара катастрофата, безъ да се допита Народното събрание, а само да се допита болшинството въ частно събрание.

Х. И. Поповъ: И Събранието потвърди това.

Д-ръ Й. Фаденхехтъ: Имаше възможност да се свика Народното събрание; нѣмаше никаква опасност, която да спъва свикването на обикновеното Народно събрание, условията на чл. 47 отъ конституцията не бѣха налице, и се издаде съ указъ единъ законъ, който прѣдвиди смъртни наказания едва ли не за всички прѣстѣпления, които тамъ се прѣдвиждатъ, единъ законъ, който съ своята драконощина порази самитъ военни, на които бѣше възложено неговото прилагане; тѣ бѣха въ чудо какъ да избѣгнатъ прилагането на извѣстни наредби и се принудиха да оправдатъ, за да не налагатъ онѣзи строги наказания, които прѣдвижда този указенъ законъ. И по този указенъ законъ, явно противоконституционенъ, сума български синове бидоха застрѣляни, сума къщи бидоха почернени. И днесъ иде пакъ г. Поповъ въ името на конституцията да плаче за правдинитъ на българскитъ граждани, че тѣ щѣли да бѣдатъ накарани, защото щѣло да има двѣ инстанции: апелативниятъ и Касационниятъ сѣдъ. Когато единъ общественъ служител или единъ чиновникъ отъ администрацията, да кажемъ, който до вчера е билъ въ положение да се принуждава да фалшифицира записи, днесъ има нѣколко милиона, защо да не може единъ апелативенъ сѣдъ да се произнесе по кой начинъ този чиновникъ е придобилъ своето богатство? Това било нарушение на конституцията и апелативниятъ сѣдъ билъ специаленъ сѣдъ. За това ли говори чл. 73, алинея втора, че не могатъ да се създаватъ изключителни сѣдилища или слѣдствени комисии подъ някакъвъ прѣдлогъ или подъ каквото и да е наименование?

Х. И. Поповъ: Ние за мирно врѣме правимъ законъ, а онзи законъ бѣше за военно врѣме и нѣмаше обратна сила.

Д-ръ Й. Фаденхехтъ: Ами какъ създадохте вие, г. г. либерали, съ закона за стопански грижи и обществена прѣдвидливостъ единъ специаленъ сѣдъ съ една единствена и послѣдна инстанция — сѣдебната секция, и разкарвахте гражданитъ отъ всички краища на България да идватъ въ София?

Х. И. Поповъ: (Възразява нѣщо)

Д-ръ Й. Фаденхехтъ: Моля Ви се, азъ не ви осждамъ, азъ гласувахъ за този законъ, но ви питамъ, съ каква послѣдователностъ и логика идете вие днесъ да осждате този законопроектъ, когато създадохте единъ специаленъ сѣдъ, защото го налагаше нуждата, и не бѣше той единъ изключителенъ сѣдъ, какъвто прѣдвижда чл. 73, а бѣше единъ сѣдъ законно установенъ? Има и други закони съ обратно дѣйствие.

Министъръ д-ръ П. Джидровъ: Тълкувателнитъ закони.

Д-ръ Й. Фаденхехтъ: Не тълкувателнитъ закони. Азъ ще ви посоча чл. 10 отъ закона за анархиститъ и прѣстѣп-

ничитъ противъ държавната и обществена сигурностъ. Този законъ прѣдаваше на военно-полеви сѣдъ освѣнъ прѣстѣпленията на анархиститъ, и прѣстѣпленията убийство и тежка тѣлесна поврѣда върху министъръ, върху сѣдебенъ слѣдователъ, прокуроръ или нѣкой членъ отъ състава на сѣда, върху началникъ на войскава частъ или отделение, натоваренъ да запази обществената сигурностъ въ врѣме или по поводъ изпълнение на служебнитъ си обязанности.

Х. И. Поповъ: Какъвъ викъ имаше отъ васъ противъ този законъ, помните ли? И азъ бѣхъ противъ.

Д-ръ Й. Фаденхехтъ: Този военно-полеви сѣдъ, съгласно чл. 10 отъ закона, дѣйствува и за дѣянията, извършени по-рано. Чл. 10 гласи: (Чете) „Къмъ заведенитъ, но нерѣшени дѣла се прилага само подсѣдността, означена въ този законъ, а наказанията се налагатъ дотолкова, доколкото тѣ не противорѣчатъ на съществуващитъ досега закони“. Ето единъ законъ съ обратна сила, който създава специални сѣдилища за извѣстни дѣяния, които за сѣщитъ дѣяния имаше по-рано други компетентни сѣдилища. Обаче този законопроектъ, като прѣдвижда санкцията — отнемане на незаконно придобититъ имущества — прѣдвижда една санкция, която досега не е съществувала и никой сѣдъ досега не бѣше компетентенъ да се произнася по този въпросъ. Слѣдователно, като се създава този специаленъ законъ, нарѣчете го наказателенъ, нарѣчете го фискаленъ, нарѣчете го граждански, вие сѣщеврѣменно ще трѣбва да търсите и сѣдъ, който да го прилага. И понеже има нужда този законъ да бѣде експедитивно приложенъ, дѣлата да не бѣдатъ отлагани, да не бѣде саботиранъ самиятъ законъ чрезъ процедура и чрезъ изменаването на всички инстанции, намираме за нужно тия въпроси по този законъ да ги разрешаватъ пакъ общитъ сѣдилища, но по една специална процедура. Ние съ това не отиваме да даваме обратно дѣйствие на закона, защото за тия дѣяния нѣмаше никакъвъ компетентенъ сѣдъ, понеже досега такава санкция не съществуваше и, отъ друга страна, ние не посѣгаме върху чл. 73 отъ конституцията, защото не създаваме нѣкой специаленъ сѣдъ, който да е извънъ сѣдебната власт, а възлагаме на органитъ на сѣдебната власт, на апелативния сѣдъ — напълно независимъ сѣдъ, който влиза въ организацията на сѣдебната власт — и на Върховния касационенъ сѣдъ да се произнасятъ. Моля Ви се, г. Поповъ, нима ако за сѣденето на сѣднитъ, за сѣденето на нотариуситъ има единъ специаленъ углавенъ сѣдъ, а именно първа инстанция апелативниятъ сѣдъ и втора инстанция Касационниятъ сѣдъ, ще кажете, че съ това се нарушава конституцията и че тѣ се отнематъ отъ своитъ естествени сѣдии? Какво ще ми отговорите на това?

Х. И. Поповъ: Азъ не съмъ казалъ, че се нарушава конституцията, а казвамъ, че се разстройва углавното сѣдопроизводство.

Д-ръ Й. Фаденхехтъ: Ако се разстройва углавното сѣдопроизводство, не берете грижа за него, ние ще си го благоустроимъ, но важното за насъ бѣше да се установи, че ние не нарушаваме конституцията.

Министъръ д-ръ П. Джидровъ: Трѣбва да признаете това.

Х. И. Поповъ: Кажете какво азъ съмъ казалъ, а не друго.

Д-ръ Й. Фаденхехтъ: Вие плачете за разстройството на углавното правосѣдие, г. Поповъ? Не бѣхте ли Вие авторъ на онзи законъ за изменение на закона за устройството на сѣдилищата, . . .

Х. И. Поповъ: Азъ моля, ако къмъ мене се обръщате, да ме оставите да дамъ обяснения.

Д-ръ Й. Фаденхехтъ: . . . който мина въ тази Камара безъ да се допустнатъ разисквания при второто четене, и по който законъ вие си развързахте рѣцѣтъ, за да можете при една съвършена свобода или, по другъ начинъ казано, по единъ партизански начинъ да си рекрутирате сѣднитъ? Вие разстроихте правосѣдието, Вие внесохте смутъ въ душитъ на българскитъ сѣдии. Вие виртуално разстроихте правосѣдието, а не ние, които възлагаме на независими сѣдии да рѣшаватъ по този законъ.

Х. И. Поповъ: Празна работа. Азъ не съмъ рекрутиралъ нито единъ сѣдия и ще викамъ сѣднитъ да кажатъ, че демагогствувате. Това отхвърлямъ енергично.

К. Лулчевъ: Сега ще отложимъ разискванията, да ги викаме за свидѣтели.

Д-ръ Й. Фаденхехтъ: Сждитѣ си иматъ мнѣние за Вашитѣ реформи, г. Поповъ.

Х. И. Поповъ: Вие партизанистувате. Азъ не съмъ партизанистувалъ съ сждитѣ. Това е клевета. Кажете кои сж моитѣ сждии, за да ги знамъ. Приказки.

Д-ръ Й. Фаденхехтъ: Не е въпросътъ кои сж Вашитѣ сждии, а въпросътъ е, че Вие като прѣмахнахте онази ограничителна норма за министра на правосъдието, . . .

Х. И. Поповъ: Не я магнахъ, а само спрѣхъ да не пакости.

Д-ръ Й. Фаденхехтъ: . . . да не може той по свое усмотрѣние, по списъка, който даватъ неговитѣ партизани, да мѣсти и назначава сждитѣ. Съ това Вие внесохте смутъ въ душитѣ на сждитѣ и единственото здраво нѣщо въ нашия държавенъ животъ го разстроихте и подкопахте.

К. Лулчевъ: Мнозина ще се разстроятъ отъ този законъ. Пуста конфискация — стиска много!

Д-ръ Й. Фаденхехтъ: Най-сетнѣ, г. г. народни прѣдставители, казва се, че този законопроектъ е противоконституционенъ затова, защото нарушава чл. 158 отъ конституцията, понеже прѣдоставя и бивши министри, и настоящи министри да бждатъ сждени отъ апелативния сждъ и отъ Касационния сждъ.

Х. И. Поповъ: Чл. 158 това не говори. Той говори, че министритѣ се сждятъ отъ държавенъ сждъ, на който съставътъ ще бжде опредѣленъ по особенъ законъ.

Д-ръ Й. Фаденхехтъ: Именно, и азъ това мисля.

Х. И. Поповъ: Вие говорите за апелативенъ сждъ.

Д-ръ Й. Фаденхехтъ: Азъ ще дойда и на това. — Вие считате, че този законопроектъ нарушава чл. 158 отъ конституцията, защото дава право на апелативния сждъ да сжди единъ министъръ, и то безъ да се допита Камарата, а не да се сжди той отъ държавенъ сждъ. Прѣди всичко, г. г. народни прѣдставители, чл. 158 по този въпросъ съвършено не трѣбва да се намѣсва. И тукъ г. Поповъ пакъ удря о камъкъ. Чл. 158 се отнася само до онаи дѣяния, по които се сждятъ министритѣ отъ държавенъ сждъ.

Х. И. Поповъ: (Възражая)

Д-ръ Й. Фаденхехтъ: Ще дойда до тамъ. Менѣ ми трѣбва по-напрѣдъ да отстраня чл. 158, да отстраня Вашето обвинение, че тоя законъ нарушава конституцията, и послѣ ще дойда на противорѣчието между закона за сждане министритѣ и настоящия законопроектъ, което вече не е конституционенъ въпросъ, а е въпросъ на обикновено законодателство. Чл. 158 установява надлеженъ сждъ за държавнитѣ прѣстѣпления на министра, за политическитѣ, така нарѣчени, прѣстѣпления, които сж прѣдвидени и изчерпателно изброени въ чл. 155 отъ конституцията, а именно: измѣна на отечеството или на царя, нарушение на конституцията, прѣдателство или нѣкаква вѣрба, причинена на царството, за лична полза. Това сж единственитѣ дѣяния, по които може да бжде даденъ единъ министъръ по надлежния редъ отъ Народното събрание на държавенъ сждъ, обаче настоящиятъ законопроектъ не обгръща, не засѣга ни едно отъ дѣянията, за които говори чл. 155.

Х. И. Поповъ: Чл. 1 отъ законопроекта какво казва?

Д-ръ Й. Фаденхехтъ: Чл. 1 казва това, което не казва чл. 155 отъ конституцията.

Х. И. Поповъ: Всички богатства, произлѣзли отъ прѣстѣпления, сж незаконни.

Д-ръ Й. Фаденхехтъ: Чл. 1 казва: (Чете) „Имотитѣ, които обществени служители, включително министри и народни прѣдставители, сж придобили вслѣдствие или въ връзка съ извършено отъ тѣхъ прѣстѣпление . . .“

Х. И. Поповъ: Безъ разлика.

Д-ръ Й. Фаденхехтъ: „ . . . или нарушение на служебна длъжностъ, както и чрѣзъ използване на своето служебно

или политическо положение“. Вие казвате, че въ прѣстѣпленieto, което може да е било срѣдство за министра да добие извѣстенъ имотъ, може да попадне, да кажемъ, и една измѣна, едно прѣдателство.

Х. И. Поповъ: Какво ще стане?

Д-ръ Й. Фаденхехтъ: А бе, г. Поповъ, Вие нѣмате ли малко търпѣние, да си запушите устата и да не ме прѣкъсвате?

Х. И. Поповъ: Не споменавайте моето име и нѣма да Ви прѣкъсвамъ. Вие говорите: „Г. Поповъ, г. Поповъ“, и азъ съмъ длъженъ да отговарямъ, защото съмъ живъ човѣкъ.

Д-ръ Й. Фаденхехтъ: Тогава другояче ще Ви споменавамъ името. — Може да се случи, щото нѣкое отъ тѣзи прѣстѣпления да бжде едно отъ прѣстѣпленията, прѣдвидени въ чл. 155. Тогава какво ще излѣзе? Онѣзи, които ще прилагатъ закона, ще трѣбва да се десезиратъ.

Напр., ако на единъ настоящъ министъръ му искатъ смѣтка и се установи, че извѣстенъ имотъ го придобилъ, защото е принесълъ вѣрба на държавата за лична полза, апелативниятъ сждъ нищо друго нѣма да направи, освѣнъ да се десезира, защото ще съчете, по чл. 155 и чл. 158 отъ конституцията, че той не е компетентенъ. Но оставатъ редъ други вулгарни прѣстѣпления, които не се прѣдвиждатъ въ чл. 155 отъ конституцията и по които министърътъ може да се провини.

Х. И. Поповъ: Значи, ще се десезира сждътъ. Да си вземе бѣлѣжка г. министърътъ.

Д-ръ Й. Фаденхехтъ: Ако е въпросъ да си вземе само бѣлѣжка, то е много лесна работа, но вие искате да изкарате, че законътъ е противоконституционенъ. Азъ искамъ да кажа, че този законъ ще влѣзе въ системата на нашето право, той нѣма да влѣзе въ едно безвъздушно пространство, а ще влѣзе въ цѣлото наше законодателство и ще се прилага въ свръзка съ законитѣ и конституцията и, слѣдователно, онова, което явно ще създаде единъ конфликтъ между конституцията и закона, този конфликтъ ще си го рѣши самиятъ сждъ, като се десезира отъ такъвъ единъ въпросъ. Какво тукъ има противоконституционно? Този въпросъ е ясенъ.

Остава сега друго. Чл. 23 отъ закона за сждане министритѣ прѣдвижда министъръ да бжде даденъ подъ сждъ на Касационния сждъ, ако изврши едно прѣстѣпление отъ общъ характеръ и туй даване на сждъ може да стане само съ рѣшение на Народното събрание. Ако този законопроектъ противорѣчи на чл. 23 отъ закона за сждане на министритѣ, може ли да се твърди, че той противорѣчи на конституцията? Имаме тогава два закона, отъ които по-новиятъ отмѣнява по-стария.

Х. И. Поповъ: Може.

Д-ръ Й. Фаденхехтъ: Ще се яви една антиномия между тия два закона и тази антиномия, ако не я разрѣшимъ ние тукъ, ще я разрѣши сждътъ. Но дѣ има нарушение на конституцията — тамъ е всичкитѣ въпросъ.

(Прѣдседателското мѣсто заема подпрѣдседателътъ д-ръ И. Момчиловъ)

Д-ръ Н. Сакаровъ: Не е тамъ въпросътъ. Въпросътъ е, че има много кратка процедура. Тя е за г. Попова.

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: (Звъни)

Д-ръ Й. Фаденхехтъ: И така, г. г. народни прѣдставители, споредъ мене, нѣма въ този законопроектъ, нито по принципъ, нито иначе въ подробности, нищо, което да може да се съчете като нарушение на нашия основенъ законъ. Но това не би било достатъчно, за да гласуваме за него. Ние трѣбва още да се убѣдимъ, че този законъ е необходимъ, че този законъ е полезенъ. По този въпросъ, обаче, азъ нѣма да говоря — доста се говори. Азъ се присѣдинявамъ напълно къмъ онова, което изтъкна тукъ, отъ тази трибуна, между другитѣ, нашиятъ другаръ г. Димо Кьорчевъ, но искамъ да кажа нѣколко думи въ свръзка съ този въпросъ и ще завърша.

Този законъ е и въ моитѣ очи единъ законъ необикновенъ; този законъ е, ако щете, единъ законъ революционенъ въ смисълъ, че той върши онова, което една революция би извършила по единъ начинъ, съ който би се внесло едно сътресение за държавата или може би нейното погинване. Този законъ иде да задоволи една голѣма нужда отъ морално, и отъ политическо естество. И тукъ ида азъ да кажа двѣ думи за единъ аргументъ на г. Тончева, че този законъ шлѣ да подбие кредита на страната.

Има нѣщо въ тази мисълъ, което може да се поддържа. Обикновено държавата не се интересува за начина, по който богатствата на нейнитѣ граждани сж добити. Онова, което социалистичѣ отпратятъ противъ буржоазната държава, че буржоазията, капиталистическата буржоазия въ първия периодъ на своето икономическо замогване прѣкарва единъ периодъ, тъй да се каже, грабителски, е общо взето вѣрно. Буржоазната държава, или както щете кажете, капиталистическата държава си затваря очитѣ прѣдъ този начинъ на натрупване богатства. Но настѣпва моментъ, както казахъ и вчера, когато държавата не може да прѣмижи; когато именно единъ народъ, отъ когото се искатъ непосилни жертви, въ името на една национална кауза, се прави свидѣтель на едно кощунство съ държавата, се прави свидѣтель на една корупция въ тази държава, която дава възможностъ на отдѣлни личности, фаворизирани отъ властѣта, отъ положението си, да трупатъ богатства върху богатства, такъвъ единъ моментъ когато настѣпни, държавата не може да си затвори очитѣ прѣдъ начина, по който богатствата сж били придобити. Но кредитътъ на тази държава щѣ да пострада. Кредитътъ на държавата, г. г. народни прѣдставители, нѣма да пострада отъ това, че тази държава се стреми да изцѣри своето управление отъ неджитѣ, които го проясняватъ. Ще пострада кредитътъ на отдѣлнитѣ личности — да; отдѣлни длѣжници на кредитори въ страната може би ще изгубятъ своя кредитъ, защото тѣзи тѣхни кредитори, настоящи или бѣдащи, не ще бѣдатъ сигурни, че тѣзи лица могатъ да задържатъ имотитѣ, съ които днесъ разполагатъ, че на тѣзи имоти тѣ не могатъ да разчитатъ — това го допускамъ; и че това може да има извѣстно влияние върху общия кредитъ на страната, и това е безспорно. Но, г. г. народни прѣдставители, за една държава по е важенъ кредитътъ, който дава нейното управление, който дава нейната вътрѣшна стабилностъ, който дава моралитетътъ на нейния държавенъ животъ. Държави, които прѣнебрѣгватъ корупцията, които си затварятъ очитѣ прѣдъ едно корумпирано чиновничество, които си затварятъ очитѣ прѣдъ депутати, които иматъ възможностъ съ своето политическо положение да трупатъ богатства, държави, които даватъ възможностъ да се проясняватъ тѣхнитѣ устни, тѣзи държави губятъ отъ своя кредитъ. Нима мислите вие, че чужденцитѣ ще могатъ да иматъ, и иматъ, голѣмо довѣрие въ нашата държава, когато тѣ дохождатъ до убѣждение, че никаква тѣхна работа, по-проста или по-сложна, не може да бѣде свършена, ако не направятъ нѣкоя парична жертва въ полза на нѣкой силенъ на деня, въ полза на нѣкой влиятеленъ чиновникъ отъ надлежното министерство? Нима мислите, че кредитътъ на тази държава ще стои високо, когато чужденцитѣ дойдатъ до заключение — както, за жалостъ, сж дошли — за нашето управление, че нищо въ България не може да стане, никаква сдѣлка не може да стане, ако не се заинтересува въ нея нѣкой влиятеленъ човѣкъ на деня? Нима тази държава ще има кредитъ? Никакъвъ кредитъ не ще има. Вземете за примѣръ Турция, вземете за примѣръ нѣкоя корумпирана държава отъ латинската раса, и вие ще видите веднага какво значи кредитъ на една държава. Главниятъ кредитъ на една държава е здравината на нейното население, устойчивостта на нейното управление, послѣдователността на нейнитѣ закони и, най-главно, непокареността на нейното чиновничество и неподкупността на нейнитѣ обществени служители. Това е кредитътъ на една държава. И ние искаме този кредитъ на българската държава да го повдигнемъ, и то не само прѣдъ очитѣ на чуждия свѣтъ, но да го повдигнемъ и прѣдъ очитѣ на българския народъ. Българскиятъ народъ е изгубилъ вѣра въ властѣта на своитѣ управници, българскиятъ народъ е прѣдрасположенъ и по своето минало да гледа на властѣта като на нѣщо враждебно нему, и когато той дойде до убѣждение, че законитѣ въ тази страна сж закони само за лично обогатяване, които даватъ възможностъ едни да се прѣсѣдватъ, а други да се обогатяватъ, когато народътъ има това прѣдубѣждение, вие не можете да прѣнебрѣгвате този повикъ, който ни кара днесъ да внасяме този законопроектъ. Ние скѣпимъ за моралитета на управлението въ нашата държава. И ние мислимъ, че това не е признакъ на никакво партизанско гонение, че не е желанието за партизанското отмѣщение, което диктува внасянето на настоящия законопроектъ. Напротивъ, въ самия този повикъ, който излиза изъ нѣдрата на народа въ всички събрания, които сж правени по разни въпроси, азъ виждамъ единъ бѣлтъ сигуренъ, единъ симптомъ, който не може да ме заблуди, че този народъ има още здравъ зародишъ, че този народъ има възможностъ да излѣзе изъ настоящата криза здравъ и неврѣдимъ. Както единъ отдѣленъ човѣшки организъмъ може да се бори противъ отровитѣ на бацитѣ, които го нападатъ, когато въ себе си създава антитоксини, проти-

воядия — така сжщо единъ народъ не е изгубенъ, когато е въ състояние да иска да създаде такъвъ законъ и го създава, единъ законъ, който е противоядие за голѣмата поквара, която разсипва и разстройва нашата държава. (Рѣжоплѣскане отъ групитѣ на блока)

Прѣседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Има думата г. Христо Гендовичъ.

Х. Гендовичъ: (Отъ трибуната) Г. г. народни прѣдставители! Откакто България сжществува, отъ освобождението насамъ, 40 години става и повече, за прѣвъ пѣтъ се внася подобенъ законъ, който дѣйствително трѣбва да обърне вниманието на всички народни прѣдставители да го гледатъ членъ по членъ. Дали е противонароденъ или не, дали е за полза на народа или противъ, върху това се изказаха много оратори, привелоха се сума закони, сума автори отъ разни държави. Дали се убѣдиха единъ други или не, не знамъ, но не вѣрвамъ единъ други да сж се убѣдили, защото тѣхната юриспруденция за мене фалира. Единъ отъ тѣхъ говори за закона, говори по конституцията, по чл. 63, по чл. 75, по чл. 17 и т. н., другъ говори въ сжщата смисълъ, обаче обратното. И все юристи съ дипломи! (Смѣхъ) Слѣдователно, къмъ кого отъ тѣхъ да се обърнешъ да повѣрвашъ по законитѣ? Азъ имамъ мое мнѣние, но говоря за онѣзи г. г. народни прѣдставители, които слушаха и които искатъ да обяснятъ този законъ какъвъ е и защо е. Когато излѣзоха самитѣ тѣзи юристи, самитѣ голѣми оратори, самитѣ професори, самитѣ бивши и настоящи министри по правосѣдието, голѣми оратори съ правни дипломи, и не могатъ да дойдатъ до едно заключение помежду си, а единъ на други сж противни, като-че-ли законътъ излиза за единътъ единъ, за другитѣ другъ, слѣдователно, кой е срдѣниятъ пѣтъ? Азъ ще имъ кажа по практически, не юридически, защото фалира тѣхната юриспруденция прѣдъ мене и може би прѣдъ други, защото си противорѣчатъ единъ на другъ. Но, г-да, сетнѣ ще говоря по конституцията и законитѣ. Ще се върна малко.

Д-ръ Н. Сакаровъ: (Въразява нѣщо)

Х. Гендовичъ: Ти ще говоришъ съ моитѣ синове, които сж роби! Азъ имамъ синове роби — прѣдъ мене да мълчишъ, готованъ! Азъ съмъ те освобождавалъ, да мълчишъ!

Г. г. народни прѣдставители! Когато се говори по единъ законъ, за който се гледа отъ цѣлия народъ кждѣ ще му иде краятъ, дѣйствително, като погледнешъ, прѣдъ двѣ злини трѣбва да се приеме по-леката. Но ще се повърна послѣ да говоря по закона. Сега ще кажа — понеже ме прѣдизвикаха — че ако у насъ нѣма анархия, ако днесъ засѣдаваме тукъ мирно и тихо, което прави честь на българския народъ съ неговото търпѣние, разсѣждаваме върху българскитѣ закони и управляваме България, ние трѣбва да благодаримъ на 29 септември на г. Малинова, г. Теодорова и г. Такева. Другояче какво щѣше да бѣде съ България, ако на 29 септември бѣха успѣли нехрамайковци и заколибратовци да дойдатъ? Не щѣше да има Народно събрание тукъ, но щѣше да има чужда окупация, грѣцка или сръбска. Трѣбва да знаете това! Обаче ние трѣбва да благодаримъ пакъ на онова управление на г. Малинова, г. Теодорова и особено на г. Такева, за да бѣде днесъ всичко мирно и тихо. И вѣрвайте, г-да, че краятъ ще бѣде добъръ. Слѣдователно, не да говоримъ така, прѣвъ купъ за грошъ, но да бѣдемъ внимателни, за да запазимъ България. Отъ насъ се изисква едно мирно и тихо разсѣждение въ всѣко едно отношение. Мога да кажа, честь прави на г. Драгиева, че той се държа тъй добъръ въ своитѣ агитации изъ селата, тъй добъръ умъ да проповѣдва навсѣкждѣ. Честь му прави като земледѣлецъ, когото съмъ слушалъ на много мѣста какъ говорѣше и убѣждаваше населението по изземането на хранища. Това не може да се откаже. Но да дойдемъ на въпроса. Слѣдователно, ние, както ви казахъ, трѣбва да мируваме всички, трѣбва да се подчинимъ на правителството, на почитаемото, мога да кажа, правителство, защото туй правителство, което изкара България на добъръ край, то ще бѣде най-патриотическото правителство, на него се дължи всичко и само на него се дължи спасението на България. Защото знаете, при най-малкото ваше шаване, какво ще стане. Имайте прѣдъ видъ какво стана въ Варна. Не е чудно при най-малкото ваше разбунтуване да дойдатъ тукъ англичани и французи. Опичайте си ума! Вие сте още дѣца, не разбирате какво значи тирания и робия, защото всички сте готовани и лежите на гърба на руския императоръ, освободителътъ, а слѣдъ 29 септември стоите

тукъ, както казахъ, благодарение на г. Малинова, т. Теодорова и г. Такева. Слѣдователно, да бждемъ всички мирни и тихи.

А. Коновъ: Това не е ли готованство?

Х. Гендовичъ: Г-да! Ще кажа само нѣколко думи. Г. Кьорчевъ — ще ме извини — завчера каза: „Г-да! Нѣмаме нужда отъ конституция“. Истина, той е противъ конституцията, но какъ се е придобила тази конституция? Трѣбва да я уважаваме. Този законъ противъ конституцията ли е? Азъ ще ви докажа, че не е противъ конституцията. Но думата е, че нѣмаме нужда отъ конституция. Забѣлжете, че у насъ има ли основна конституция отъ 40 години, има ли царъ — ще има България; нѣма ли основна конституция, която е органъ на правителството, върховенъ законъ — нѣма България; нѣма конституция, нѣма създъ — нѣма България! Ще дириете много отъ далечъ за тази конституция и за тази България, ако не бѣхте мирни и тихи, умни и разсѣдителни за всѣко едно нѣщо. Бждете патриоти, г-да, недѣйте да се гоните единъ други, че този билъ либералъ, онзи билъ консерваторъ. Забравете всичко настрана, турете точка на всичко и гледайте българския въпросъ — да запазите България. Защото трѣбва да знаете, че хората, които мрѣха на бойнитѣ полета, които стоеха три години въ окопитѣ, казваха тогава отъ тамъ: „Ние лежимъ тукъ въ окопитѣ, обаче тамъ трупатъ богатства, милиони“. И прави сж хората. За да угаложи това население, да се успокои, трѣбва да се тури край и да се даде освѣтление на всички, всички да се утѣшатъ, всѣки да отиде по работата си и да запазимъ България.

Въ насъ, г-да, има едно зло, то е създаването на Дирекцията за прѣхраната.

Отъ групитѣ на блока: А-а-а!

Х. Гендовичъ: И забѣлжете, ако дойде въ България единъ погромъ, единъ мятежъ или революция, това ще го прѣдизвика самата дирекция; затуй още въ началото трѣбваше да отхвърлимъ тая дирекция. Срамъ и позоръ за българския народъ, дѣто въ София министри, управници и други стоятъ безъ месо и безъ нищо и дѣто нормира се месото и фасулътъ, а ги нѣма. Кои сж ги взели? Дирекцията, за да спекулира. Много намѣсто е внесенъ този законопроектъ и азъ ще ви докажа защо и какъ. Не трѣбва нѣколкомина да разполагатъ съ милиони, а други да мратъ гладни. Не едни да ставатъ компания съ дирекцията, а други да гладуватъ. Като дойде врѣме, азъ ще ви кажа за това. Какъ може да търпи едно правителство у насъ това, какъ то е безвластно да наложи своята власт на дирекцията или на общинското управление, въ което половината сж евреи — помощникъ-кметътъ еврейнъ — които се споразумѣха съ касапитѣ да нѣма продукти, да нѣма нищо, да нормиратъ яйцата 60 ст., а да станатъ 2 л., да нормиратъ фасула 4 л., а да го продаватъ тайно по 10 и 16 л. Дѣ е това? Само въ България. И азъ се чудя какъ туй население търпи и стои гладно — хора съ пари стоятъ гладни. Обърнете се, близо до насъ е Одринъ, Цариградъ, тамъ бѣлъ хлѣбъ, месо, фасулъ, всичко има, а въ България нищо. Когато България храни цѣлъ свѣтъ, ние стоимъ гладни! Това е срамъ и позоръ за тѣзи, които управяватъ, и това е най-голямата грѣшка, дѣто се създаде законътъ за дирекцията.

Г-да! Казахъ, че по-строгъ законъ е този за прѣхраната, за дирекцията. Какъ нѣкоя баба продава 20 оки брашно и като ѝ се конфискува брашното, дирекцията я наказва съ затворъ и глоба. Туй има ли го въ конституцията? Нѣма го. Защо тогава сега възставате? Азъ зная хора търговци, невинни, продали 20 оки бобъ вънъ отъ нормираната цѣна, конфискуватъ имъ боба, глобяватъ ги и ги затварятъ. Туй има ли го въ чл. 75 отъ конституцията?

Д-ръ В. Черневъ: Нѣма го.

Х. Гендовичъ: Азъ не мога да разбера тукъ вашето противрѣчие на учени, на хора дипломати, съ дипломи юристи. Защо имъ сж тия дипломи, когато не могатъ да дойдатъ помежду си въ споразумѣние и бъркатъ въ конституцията? Тукъ нѣма нищо общо съ конституцията и ще ви докажа защо нѣма. Забѣлжете, г-да, до вчера този, който ми бѣше файтонджий, сега има милиони.

Г. Занковъ: Повече отъ тебе.

Х. Гендовичъ: Отъ кждѣ ги има, питамъ? И правителството трѣбва да се интересува. Нѣкоя си Х, слѣдъ от-

теглянето на гърцитѣ отъ Драма и Кавала, събралъ тютюнъ по контрабанденъ начинъ, съ пари, безъ пари, по 5 л., прѣвозва го съ нѣкои срѣдства, военни и други, и сега го продава по 40 л. Държавата е длъжна да тури ржка на тѣхъ. Нѣкоя, забѣлжете, вчера билъ голтакъ, купилъ имоти и днесъ разполага съ милиони. Отварятъ се банки. Кой ги отваря? Каго погледнете, вчера билъ съ малки крака по кафенетата, а днесъ отворилъ банки съ милиони. Азъ, ако съмъ правителство и прилагамъ този законъ, ще туря ржка на всички банки и ще видя кой отъ тѣхъ е докачилъ тѣзи милиони. Ако сж на Гендовича, неговитѣ пари, ако сж на Ивана, Ивановитѣ пари — държавата ще ги вземе, защото има нужда отъ пари. Нѣма нужда отъ вжтрѣшенъ заемъ, но и той ще покаже отъ дѣ ще излѣзатъ паритѣ.

Но нека дойдемъ сега на въпроса. Може нѣкому да е тежко. Дѣйствително, отворихме войната безъ мое знание. Тази голѣмата война кой я отвори, кой е виновенъ? Правителството на Радославова ли? Не, тукъ е виновенъ чл. 17 отъ конституцията. (Ржкоплѣския отъ земеделската група) Тукъ има нѣкои учени и професори, дипломати и съ дипломи високи, които поменаватъ, че е виновенъ Петко, Иванъ, Драганъ; не, виновни сте вие, които въ 1911 г. въ великото Народно събрание приехте чл. 17.

М. Ничевъ: И ти си го гласувалъ.

Х. Гендовичъ: Съ моя гласъ не става нищо, азъ бѣхъ противъ и затова се и отдѣлихъ. Слѣдователно, когато разсѣждавате, недѣйте обвинява Радославова, или Ивана и Драгана, а обвинявайте чл. 17, който даде всички права на царя. Четете старата конституция, четете и новото изменение. Д-ръ Вазовъ, който бѣше тукъ, разхождаше се въ Търново като свекърва и тукъ: „Шу-шу-шу“, тамъ, „Шу-шу-шу“. Нѣма го сега. Далъ си оставката. Защо? „Азъ съмъ, казва, болшевикъ“. Разправя ми на мене Вазовъ тукъ: „Азъ съмъ за републиката“.

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Нѣмате право да говорите за човѣка, който не е тукъ.

Х. Гендовичъ: Азъ казвамъ въобще, че когато се гласуваше чл. 17, правѣха се агитации отъ човѣкъ на човѣкъ, безъ да разбиратъ какво може да излѣзе. Азъ бѣхъ противъ, но нѣма кой да слуша. Тичатъ отъ човѣкъ на човѣкъ: „Членъ 17 да се приеме“, но какви могатъ да бждатъ послѣдствията, не се знаеше. Българинътъ въобще не може да разсѣждава какво ще излѣзе. Виджъ гърцитѣ колко сж хитри и разумни. Отвори се войната, тѣхниятъ кралъ отива съ централнитѣ сили и поддържа политика съ тѣхъ, обаче Венизелосъ годдържа противната политика съ Съглашението. Държатъ на двѣ мѣста. Ако едната политика спечели, ще кажатъ „Съ васъ сме“, ако другата спечели — съ тѣхъ пѣкъ. Слѣдователно, умнитѣ хора разсѣждаватъ по-дълбоко. Ние, бай-ганьовцитѣ, гледаме донѣкъдѣ. Водихме три войни, но защо ги водихме? Ние като влахтѣ, все се давимъ на края. Кой е виновенъ? Никой.

Дохождамъ до въпроса за закона. Какво ви казва чл. 75 отъ новата конституция? Нѣма да ви чета, вие го знаете, чели сте го десетъ пѣти.

Обаждатъ се: Нѣма нужда.

Х. Гендовичъ: Нѣма нужда да се цитира чл. 75, вие го знаете наизустъ, че не могатъ да се конфискуватъ имотитѣ, че не може да се насили еди-какви-си, че конституцията гарантира да не се конфискуватъ богатствата. Обаче този законъ нѣма нищо общо съ конституцията. Забѣлжете, единъ обралъ завчера една каса, вземалъ единъ милионъ и подиръ петъ дена купува единъ имотъ за два милиона. Ще го питаме отдѣ е взелъ имота. Не е ли право държавата да вземе да конфискува този имотъ? Право е, защото е държавенъ. Вие, незаконно обогатѣлитѣ хора, какъ ги разбирате? Азъ съмъ даже съгласенъ, който е купилъ каквѣто и да е имотъ отъ 1912 г. насамъ, да се тури ржка на него, и да е доказва отдѣ го е взелъ — който и да е той. Ще питаме всѣки, отъ кждѣ е спечелилъ, защото държавата има нужда отъ пари. И ние трѣбва вжтрѣшно да се подкрѣпимъ, за да види въшниятъ свѣтъ, че дѣйствително фундаментитѣ въ България сж добри, че правителството има капиталъ, че има добри основи. Но кждѣ сж тия основи? — Петко, Иванъ, Драганъ. Ами че азъ зная хора отъ дирекцията, които съ други сж спечелили милиони. Зная, че нѣкои чиновници прѣкарваха калай, но не имъ съставяха актове, нито ги прѣслѣдваха и създадоха богатства и спечелиха милиони.

Нѣкой, че продалъ петъ оки брашно, го затварятъ, а други, че прѣкаралъ 5 милиона, нищо не е. Ще дойдемъ, както старитѣ баби казватъ, че брѣмбаритѣ минаватъ, а малкитѣ мухички се ловятъ. Колкото повече имашъ, законътъ не те лови, а колкото по-малко имашъ, законътъ те лови и лежишъ въ затвора.

А. Цанковъ: Станалъ си и ти болшевикъ, виждамъ азъ.

Х. Гендовичъ: Не съмъ болшевикъ, азъ съмъ отъ буржоата. Забѣлжете, моятъ шура, генералъ Пехливановъ, командова руската болшевишка армия. Мислете му вие. Азъ съмъ буржоа. Вие му мислете. Тогава азъ ще види тѣсни и широки кой на къдъ ще бѣде. (Смѣхъ)

Забѣлжете, г-да, колко ние сме късовидни. Ние се забравяме като станемъ министри, като станемъ генерали. Единъ генералъ, днесъ сж го облѣкли въ генералската форма, вчера ме пита: „Кой бѣхте, Ваша милостъ?“ Нашитѣ министри сж недостѣпни. Азъ съмъ виждалъ сума кабинети, не мога да се оплача, че нѣкой отъ министритѣ не сж ме приемали, но пакъ виждамъ, че много нависоко се държатъ. Трѣбва да бѣдатъ по-легални, като всѣки едного. Азъ не мога да видя министъръ-прѣседателя, откакъ е станалъ министъръ-прѣседателъ, и то Гендовичъ, който е билъ въ партията дълги години и пакъ го подкрѣпя.

Д-ръ А. Гиргиновъ: Съ какво право искашъ?

Х. Гендовичъ: То е другъ въпросъ. Азъ съмъ българинъ, то е моя работа. — Забѣлжете, г-да, ние колко можемъ да бѣдемъ прѣвидливи. Почитаемото правителство трѣбва да държи здраво, всичко да бѣде солидно, ала въ вѣстниците виждаме да се подиграватъ. Ние трѣбва да бѣдемъ рѣка за рѣка, да изкараме България на добъръ край, защото при нашето най-малко развълнуване ще дойдатъ двѣ дивизии грѣцки и ще ни окупиратъ и България свърши. Затова министъръ-прѣседателъ Тедоровъ и неговата компания, т. е. почитаемото правителство, цѣлиятъ кабинетъ трѣбва да е солиденъ, за да изкара България докрай. Какво стана по-напрѣдъ? Отворихме война, влѣзохме въ сюзъ съ централнитѣ сили при тѣзи и тѣзи условия. Ако азъ бѣхъ министъръ на финанситѣ като влизахъ още въ сюзъ, щѣхъ да кажа всички разноси да останатъ за Германия и Австрия, а не България днесъ да тегли. Ако бѣхъ на мѣстото на Тончева, щѣхъ да кажа: ние влизаме, но не сме въ положение да издържимъ; вие ще плащате всички разноси, защото ние ще пазимъ васъ. И като направимъ условиято, всички разноси тѣ да даватъ, при най-малкото неустойване — назадъ гърба и да имъ кажемъ: „Ние ще държимъ съ Свгласението“. Но у насъ всички министри не разсжждатъ така, а докато сж на постъ, не виждатъ повече отъ носа си.

Отъ групата на либералитѣ: И настоящитѣ ли?

Х. Гендовичъ: Всички въобще.

Прѣседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: На прѣдмета, г. Гендовичъ; оставете министритѣ.

Х. Гендовичъ: Г-да! Говори се за новия законъ, че той е противъ конституцията. По моятъ възгледъ, по моятъ понятия, по моята наука, доколкото азъ схващамъ, той не е противъ конституцията. Защо? Защото законътъ не казва, че старитѣ имоти, които сж спечелени, ще се конфискуватъ, а че ще се конфискуватъ онѣзи имоти, които сж незаконно придобити, т. е. които сж крадени. И безъ законъ правителството може да тури рѣка на тѣхъ. Слѣдователно, да му мисли онзи, който е кралъ, който незаконно се е обогатилъ, да не може да спи нощемъ. А онзи, който законно е печелилъ, който по легаленъ пѣтъ е вършилъ търговия, да не иска да знае ни най-малко. Слѣдователно, отъ какво се боимъ ние? Ако дойдемъ да говоримъ съ юриспруденцията, да се спираме на членовѣтѣ, трѣбва да се говори съ дни и ноци. Сума оратори говориха по тая конституция, но ставатъ недоразумѣния, като казватъ, че законътъ за конфискацията е противъ конституцията. Не е, г-да, противъ конституцията. Ние конституцията пакъ я държимъ и трѣбва да я пазимъ строго като нашъ основенъ законъ.

Отъ групата на либералитѣ: Продължавай!

Х. Гендовичъ: Не е лъжа, защото въ новия законъ се казва, че се конфискуватъ имоти незаконно придобити,

т. е. крадени: всѣки, който е кралъ — вжтрѣ, имотитѣ му се конфискуватъ. Но като вземете закона за дирекцията по прѣхраната, той е много по-силенъ отъ тоя законъ за конфискацията и много е повече противъ конституцията, но той мина безъ гюрултия. Съ този законъ се обогатиха хората съ милиони, съ милиарди. Азъ ви казахъ, хора, които сж били въ дирекцията, които сж нѣмали нищо, иматъ милиони, отварятъ банки. Отдѣ ги вземаха?

С. Дойчиновъ: Кажете имъ имената.

Х. Гендовичъ: Когато се гласува законътъ и дойде редъ да се прилага, ще ме повикате и азъ ще ви ги кажа.

Д-ръ В. Черневъ: Кажете имена.

Х. Гендовичъ: Имена не искамъ да споменавамъ.

Д-ръ В. Черневъ: Нека ги знае българскиятъ народъ.

Х. Гендовичъ: Не сж единъ; да е единъ, да ви го кажа; тѣ сж нѣколцина.

Д-ръ В. Черневъ: Кажете двама-трима баремъ.

Х. Гендовичъ: Хора, които до завчера сж били голтаци, днесъ отварятъ банки. Който нѣкога е билъ поддиректоръ на прѣхраната, Петъръ Петровичъ, и нѣкой други, отвориха банки. Азъ, ако бѣхъ министъръ, ако изпълнявахъ този законъ, щѣхъ да туря рѣка на всички банки и щѣхъ да туря всѣкиго на мѣстото му.

С. Дойчиновъ: Ти си болшевикъ.

Х. Гендовичъ: То е другъ въпросъ какъвъ съмъ. Азъ съмъ българинъ, който съмъ се борилъ за тази свобода, за да бѣдешъ ти тукъ.

Г. Занковъ: Отъ Пехливанова сигурно имашъ инструкции.

Х. Гендовичъ: То е другъ въпросъ. Азъ съмъ буржоа, билъ съмъ и ще бѣда.

Г. Занковъ: Щомъ имашъ роднина болшевикъ!

Х. Гендовичъ: То е другъ въпросъ.

Г. Занковъ: Тѣснятѣ се изплашиха вече.

Х. Гендовичъ: Тѣ сж умни хора, нѣма да се изплашатъ.

Г-да! Като се обръщамъ къмъ всинца ви, азъ мога да благодаря много и на широкитѣ социалисти, защото много умно постѣпиха въ тѣзи моменти, толкозъ добрѣ, щото запазиха България. Завчера слушамъ азъ единъ широкъ социалистъ, г. Пастуховъ — не зная, братъ ли, братовчедъ ли има въ дирекцията — разсжждава така зрѣло, та си мислѣхъ, ако имаше като него хора вжтрѣ, друго щѣше да бѣде. Дѣто казва той, защо да не се реквизируютъ тютюнитѣ — директорътъ и нѣкой други мълчатъ. Но ако дойде врѣме да се изпълнява тоя законъ, азъ бихъ молилъ почитаемото Народно събрание да ме тури въ комисията, азъ ще изкажа хората, отъ които въобще ще трѣбва да се прибератъ богатствата.

М. Зелковъ: Най-напрѣдъ твоитѣ имоти ще прибератъ. Какво ще те турятъ въ комисията? (смѣхъ)

Х. Гендовичъ: Имотитѣ на Гендовичъ сж отъ 40 години, Вашитѣ сж отъ 1912 г. насамъ. Имотитѣ на новитѣ богаташи, на старитѣ файтонджии, станали нови милионери, на старитѣ кафеджии, станали нови милионери, за старитѣ слуги, станали нови милионери — тѣ трѣбва да се конфискуватъ; който е билъ чорбаджия отъ прѣди 50 или отъ прѣди 20 години, той си е чорбаджия и сега, тѣхнитѣ имоти не се закачатъ. Старитѣ милионери не ги е страхъ отъ новитѣ, защото тѣзи послѣднитѣ сж гѣби, тѣ никнатъ отъ единъ дѣждъ и свършватъ. Който въобще, г-да, не е печелилъ самъ по легаленъ начинъ, той не може да запази спечеленото.

К. Досевъ: Вие отсега нарушавате закона.

Х. Гендовичъ: Какъ го нарушавамъ?

К. Досевъ: На Васъ Ви влияе г. министърътъ.

Х. Гендовичъ: Ни най-малко. На мене никой не може да ми влиае; и той ми е приятел, както вие всички сте ми приятели.

Г. г. народни прѣдставители! Азъ съмъ принуденъ да свърша, но ще кажа още нѣколко думи, които вобще трѣбва да интересуватъ всинца ви. Казахъ ви одевѣ и пакъ повтарямъ, че вие трѣбва да бждете по-сериозни като българи, по-патриоти, съ българска кръвь. Защото ние, българитѣ, май се приспособяваме. Единъ бѣше за-вчера пръвъ германофилъ, ходѣше депутация насамъ-нататъкъ въ Германия и ордени тамъ получаваше, днесъ казва: „Азъ съмъ съ англичанитѣ“.

Г. Занковъ: Кажете му името.

Х. Гендовичъ: Не го знаа. — Нѣкои други, които участвуваха въ разни депутации и бѣха съ ордени отрупани, слѣдъ като се промѣни политиката, и тѣ се измѣниха, като нѣкоя дѣска, обрнната наопаки, и казватъ: „Днесъ сме съ англичанитѣ“. Българинътъ трѣбва да бжде патриотъ, като каже така, така да бжде. Хване ли той да се мѣта отъ дърво на дърво, той пада и се изгубва съвършено. Повтарямъ, гледайте всички да запазятъ България. Ако се отвори тази война, не е никой другъ виновенъ, а казахъ ви, кой е виноватъ, слѣдователно, тамъ турете точка. Не трѣбва единъ други да се прѣслѣдваме, единъ други да се гонимъ, но който е неправилно обогатѣлъ, трѣбва да му се вземе всичко.

Азъ съмъ, г-да, за законопроекта. Защо? Защото имаме по-силни закони отъ този, както ви казахъ. Този законопроектъ не закача ни най-малко конституцията — конституцията си е пакъ конституция — чл. 75 си остава ни най-малко непокатнатъ; той си остава пакъ тамъ. (Смѣхъ) Конституцията си остава конституция, царътъ си остава царъ, но нѣкои отъ простацитѣ излизатъ на съвършено противно мнѣние, не знаятъ да си запазятъ интереситѣ и не могатъ да запазятъ България; тѣ не знаятъ каква е била тирания прѣди освобождението, не знаятъ какво може да ги налѣти още, какво може да стане съ България, не знаятъ какво ги очаква и при най-малкото движение. Тѣзи, които иматъ, трѣбва да платятъ двойно и тройно, само и само да се запазимъ вътрѣшно, да се задоволи това население, да се задоволятъ тѣзи, които сж инвалиди, които сж дошли тукъ отъ фронта, да кажатъ: дѣйствително, въ България има справедливостъ, има закони, вземаха се неправилно придобититѣ богатства, държавата става на тѣхъ господаръ и се раздава отъ нея на други, които нѣматъ. Трѣбва онѣзи, които сж бѣдни, да се поддържатъ, да се запазятъ въ това врѣме — когато е хубаво врѣмето, нѣма нужда отъ запазване. Всичко у насъ е най-лошо. Вие употрѣбете всички срѣдства отъ Германия ли, отъ Италия, отъ Англия и Америка ли ще докарате храни, но дайте на всички, успокойте всички, да бжде мирно и тихо. Само тогава нѣма да има никакви бунтове, нѣма да има други работи, но всѣки ще стои на мѣстото си. Затуй, г-да, азъ, като слизамъ отъ трибуната, казвамъ: миръ да бжде за всички. Така сжщо прѣкратавамъ дебатитѣ.

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Има прѣдложение за прѣкращение на дебатитѣ. Който сж съгласни, моля, да си вдигнатъ ржката. Болшинство.

Има записанъ отъ групата на г. Драгиевъ — г. Тома Вълчевъ.

С. С. Бобчевъ: Нашата група не се е изказала.

Министъръ-прѣдседателъ Т. Теодоровъ: Слѣдъ като се прѣкратиха дебатитѣ, неизказанитѣ се групи иматъ право да си кажатъ думата.

Председателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Иматъ право, но прѣди това е записанъ г. Тома Вълчевъ, който не е говорилъ.

Има думата г. Тома Вълчевъ.

Т. Вълчевъ: (Отъ трибуната) Г. г. народни прѣдставители! По законопроекта, който разискваме тукъ отъ нѣколко дена, се изказаха много оратори, по него азъ дължа на първо мѣсто да се попитамъ: има ли нужда да създаваме законъ, който да отнеме незаконно придобититѣ богатства отъ извѣстни лица, и откъдѣ се е създадала тази нужда? Питамъ се, г. г. народни прѣдставители, коя бѣ причината, която кара Народното събрание да създава законъ, който да отнеме имотитѣ на извѣстни личности, който да зачете тѣзи имоти, че сж придобити по единъ незаконенъ начинъ? Азъ казвамъ, че нуждата, която ни кара да създадемъ такъвъ законъ, е слѣдната.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Радославиститѣ излизатъ, за да нѣма кворумъ, г. прѣдседателю. И безъ тѣхъ ще мине, но съобщавамъ Ви, за да имате прѣдъ видъ.

С. Дойчиновъ: Нали продължаватъ още разискванията?

Т. Вълчевъ: Обществото иска да знае, г. г. народни прѣдставители, кои сж тѣзи лица, отъ които се иска да се взематъ придобититѣ по единъ незаконенъ начинъ богатства. Азъ дължа да забѣлжа тукъ, че не ние, народното прѣдставителство или днешното правителство си е създадо цѣль да създаде такъвъ законопроектъ, който цѣль да вземе имотитѣ на извѣстни личности, които имоти сж спечелени по незаконенъ начинъ, но че това е единъ фактъ неоспоримъ, това е една нужда, която е създадена отъ самото врѣме, че има причини много и много, които каратъ народното прѣдставителство и правителството да създаде такъвъ единъ законъ. Като питамъ има ли нужда отъ такъвъ единъ законъ, отговарямъ, че има нужда. Има и причини, по които трѣбва да се създаде такъвъ единъ законъ, който да отнеме отъ ржцѣтъ на извѣстни личности извѣстни богатства, придобити по единъ незаконенъ, ако щете, по единъ прѣстѣпенъ, ако щете, по-нататъкъ, по единъ най-мръсенъ и нечестивъ начинъ. Да се попитаме по-нататъкъ кои сж тѣзи личности, кои сж тѣзи хайдуци, български граждани, които сж си послужили съ такива мръсни срѣдства, кои сж тѣзи господа, които сж си послужили съ такива срѣдства, за да спечелятъ такива грамадни богатства и да принуждаватъ Народното събрание да създава законъ, който да отнеме тия богатства отъ тѣхнитѣ ржцѣ? Кои сж тия господа? Тѣ сж тѣзи, които току-що напустнаха скамейкитѣ и излѣзоха отъ залата.

Д-ръ Н. Сакаровъ: На първо мѣсто тѣ сж. Прави сте.

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: (Звѣни) Много силно е.

С. Дойчиновъ: То е много силно казано, г. Вълчевъ, и съвършено неоснователно, то е даже смѣло.

Т. Вълчевъ: Моля. Азъ нѣма, г. г. народни прѣдставители, да обвинявамъ едни, да защищавамъ други. Нека ви бжде извѣстно, че азъ не съмъ отъ онѣзи хора, които обичатъ умразата, не съмъ приятелъ на гюрултията и не обичамъ да обвинявамъ, за да не ме обвиняватъ. Но когато дойде да се каже истината, азъ ще я кажа. Като казахъ, че болшинството отъ господата, които натрупаха голѣми богатства, за които се създава днесъ законъ, сж отъ тамъ, (Сочи либералнитѣ групи) не е чудно, че има и отъ тукъ, (Сочи групитѣ на блока) вѣрно е, че има и отъ срѣдата. (Сочи земледѣлската група) Това е фактъ неоспоримъ. Азъ съмъ ималъ случаи, г. г. народни прѣдставители, много пжти да си кажа думата и отъ тукъ, и отъ тамъ. Може би толкова разбирамъ, но менъ ми се струва, че е така: докогато въ българския Парламентъ отъ тия врата влизатъ голтаци, азъ онѣзи излизатъ милионери, до него моментъ нѣма да имаме конституционно управление. Жалка е тази България, защото избира, а не знае кого избира, праца и плаща, но не знае, кого праща и защо му плаща. България гледа само по лице и сладки приказки, а въ сжщностъ не знае дѣлата на хората. Но менъ ми се струва, че сега дойде денътъ да гледа не само сладкитѣ приказки, но и добри дѣла, но „не файда“. Сега да видимъ какво ще стане; сега е важно. Та казвамъ че хората, които създадоха причината да се занимава, между другитѣ работи, и съ единъ законопроектъ за отнемане на незаконно придобититѣ богатства, тѣ сж най-много отъ тукъ, отъ Парламента. Азъ съмъ казвалъ много пжти, казвамъ и сега, ще казвамъ, докато съмъ живъ на тази земя, че причината за всичкото зло въ нашата страна е билъ досега, ако щете съ изключение за сега, българскиятъ Парламентъ. Всичкото зло е излизало отъ тукъ. Най-напрѣдъ всички беззакония сж вършили народни прѣдставители и по-нататъкъ тази болестъ се е разпространявала и въ провинцията, и въ търговското съсловие, и въ чиновническото съсловие, и всѣкъдѣ. И сега, когато се занимаваме съ въпроса за новия законъ, спирамъ се най-напрѣдъ да кажа, че не е на друго мѣсто злото, а пакъ отъ тукъ е излѣзло. Когато се питамъ сега има ли такива, които сж спечелили по беззаконенъ начинъ богатства, азъ казвамъ, че има и най-много ги има въ Парламента. Какъ се създадоха тѣзи хора въ Парламента? Още съ отваряне на войната, г. г. народни прѣдставители, вие знаете, че се създаде законътъ за стопански грижи и обществена прѣдвидливостъ. Задъ този законъ се скриха извѣстни народни прѣдставители, скриха се, казвамъ,

се снабдиха съ открити листове да купуватъ известни продукти отъ първа необходимостъ ужъ за армията, ужъ за народа, който гладува, а въ сжщностъ тѣзи хора, скръпени съ такива открити листове, натрупаха такива богатства, които днесъ се изчисляватъ не съ десетки, ами ако щете на стотици милиони. Независимо отъ това, задъ тѣзи народни прѣдставители изъ провинцията стояха и други търговци, които тоже, скръпени съ открити листове отъ Дирекцията за стопански грижи и обществена прѣдвидливостъ, ужъ подъ прѣдлогъ за благо на милото отечество, а то бѣше изключително за своя лична облага, вършеха сжщото. И по таквъ начинъ се натрупаха много богатства, което кара народното прѣдставителство да се занимае днесъ съ този законъ, да намѣри модусъ, за да се задоволи общественото мнѣние, да се взематъ отъ рждѣтъ на тѣзи хора тѣхнитѣ богатства, спечелени отъ тѣхъ по единъ най-нечестивъ, по единъ беззаконенъ начинъ. Ние сме свидѣтели тукъ, г. г. народни прѣдставители, става петъ години; азъ, право да си кажа, за мене си, съ тежестъ на душата си съмъ констатиралъ такива мръсни работи, които не тукъ, въ българския Парламентъ, да се кажатъ, но и въ гората да не ги помисли човѣкъ. Азъ съмъ ималъ случай да казвамъ, познавамъ личности — не искамъ да нападамъ никого, но не искамъ и да оставямъ онзи, който е вършилъ и върши беззакония — тукъ има личности, които не заслужаватъ да носятъ името народенъ прѣдставителъ, тукъ има личности, които не заслужаватъ да влѣзнатъ въ Народното събрание.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Разбира се.

Г. Вълчевъ: И бѣше много правъ г. Молловъ, струва ми се, който снощи каза: „Ние, всичкитѣ народни прѣдставители, носимъ петно на лицето си, защото долу, въ провинцията, въ българския народъ, се е вселило убѣждението и всички казватъ: „Цѣлата Камара е негодна, тая Камара докара гроба на България, тая Камара създаде 300 и толкова нови милионери, тая Камара докара днескашния гладъ, тая Камара докара всичкия хаосъ“. Какво сме виновни всички ние тукъ, когато ние се познаваме? Има хора, които не сж замѣсени въ никаква търговия; какво сж виновни тѣзи хора, да носятъ това петно? Азъ съ прискърбие на душата си отхвърлямъ това петно отъ себе си, слава Богу. Всѣки може да каже кой каква работа е вършилъ — това е на мегданъ, знаемъ се — но ние всички трѣбва да се занимаемъ съ този въпросъ, да отхвърлимъ това петно и като отстранимъ чиститѣ, да създадемъ единъ законъ за нечиститѣ, да хванемъ тѣзи, които сж извършили такива дѣяния, и да имъ вземемъ богатствата въ полза на държавата.

Тукъ говориха мнозина, както каза и г. Гендовичъ, и разгледаха въпроса отъ юридическа страна. Ние пкъкъ съ него ще го разгледаме отъ практическа страна. Азъ не съмъ юристъ, както и той, не съмъ свършилъ никакво юридическо образование нито на западъ, нито на изтокъ; азъ съмъ свършилъ, и даже още не съмъ свършилъ — и лъжатъ се онѣзи господа, които казватъ, че сж свършили нѣкакво право на западъ и искаха да закаратъ България на западъ, а хептенъ на западъ я закараха и не се видѣха — азъ съмъ ималъ възможностъ да слѣдвамъ въ житейското училище, още въ първия класъ, . . .

Д-ръ Н. Сакаровъ: То е най-важното.

Г. Вълчевъ: . . . азъ съмъ ималъ възможностъ въ тия петъ години и по-рано, като народенъ прѣдставителъ, да слѣдвамъ, казвамъ, въ житейското училище и да видя, какво става и какво може да стане отъ тая България. И виждамъ, и си оставамъ съ убѣждението, че докато българскиятъ народъ не се възпита политически, докато българскиятъ народъ самъ не може да знае какво става тукъ, тежко му на душата, у насъ нѣма да настане управя. Но, г-да, благодарение на това, което докараха у насъ политическиятъ и управляющитѣ партии досега, благодарение на тая грозна касапница, която стана днесъ и която още не е свършена, благодарение на тия беззакония, които сж безъ четъ, благодарение на тия мръсни сдѣлки, за които се говори и за които и азъ сега говоря, очитѣ на българския народъ се отвориха, българскиятъ народъ се вдигна отъ страшия сънъ и не е далеко денътъ, когато той ще дойде съ една метла да измете всички. Но сега засега българскиятъ народъ се намира въ единъ хаосъ: тъкмо сега черни личности отиватъ отъ една страна и го лъжатъ съ едно, други го теглятъ на друга страна съ друго и той се намира на кръстопѣтъ. Сега не е моментъ да казваме на дума: азъ мога да направя туй, моята партия може да направи онова, ами трѣбва всѣки благодаразу-

менъ българинъ да каже: дайте да се хванемъ ржка за ржка да направимъ нѣщо за отечеството, защото то се намира въ опасностъ, да изведемъ страната на добъръ край, че послѣ съ нашитѣ партии ще правимъ, каквото ще правимъ. Но това не е въ интереса на нѣкои тъмни личности отъ тукъ и отъ тамъ. Тѣ заблуждаватъ обществото — това общество, което направи чудеса на фронта, което ни храни, което понася всички тегиби, това жалко общество, което не е възпитано политически, което се храни съ лъжи и шарлатани.

С. Дойчиновъ: Сега, да.

Г. Вълчевъ: И сега. — Ако то може да разбере тѣзи лъжи и шарлатани — лесна работа, но сега, казвамъ, се намираме малко злѣ. Но, дай, Боже, иде денъ — обичамъ да вѣрвамъ, този денъ не е далеко — когато всичко ще се вдигне, вѣтъръ ще повѣе, ще се вдигне мъглата и ще се видимъ какво сме и какъ сме, ще се види какъ сж тѣзи, които сега заблуждаватъ, и ще останемъ на чисто.

Г. г. народни прѣдставители! Азъ съмъ ималъ възможностъ въ тѣзи 5—6 години да констатирамъ и у мене е останало убѣждението, и съ това убѣждение ще си остана, че борбата у насъ е сжществувала още отъ освобождението на България, още отъ първитѣ режими на управлението. Борбата въ управлението сжествува; въ управлението и търговията — тамъ е била борбата. Вие знаете, че азъ, колкото пѣти съмъ вземалъ думата, за да се изкажа, казвалъ съмъ, че много е важенъ въпросътъ, защото, когато се разисква какъвто и да е законопроектъ, хората гледатъ на материалната частъ, всѣки гледа личнитѣ си интереси. Борбитѣ въ изборитѣ сж бивали за лични интереси; борбитѣ, които сж ставали навсѣкъждѣ, ужъ подъ прѣдлогъ за нѣкакво управление, сж ставали пакъ за лични интереси; най-много личнитѣ интереси сж въ търговията, въ борбата между търговията и управлението, и напоследъкъ видѣхме, че търговията прѣодоли и въ България управлението падна. Вземете примѣръ отъ войната. Войната се водѣше на два фронта: вътрѣшенъ фронтъ и външенъ фронтъ. Ние водихме борба тукъ, войничитѣ водѣха борба на фронта срѣщу външния неприятель. Ние, лѣвитѣ партии — дветѣ групи социалисти, радикалитѣ, демократитѣ и ние, земледѣлцитѣ — водихме тукъ война противъ правителството и противъ търговското съсловие. Това бѣше вътрѣшниятъ фронтъ. Но вътрѣшниятъ врагъ бѣше въ срѣдата на България, въ щаба му бѣше Радославовъ и на страната на тоя фронтъ стоеше Фердинандъ и понеже — азъ съмъ ималъ случай да го казвамъ и ще го казвамъ до последния денъ на живота си — въ Парламента бѣше главната квартира, въ която Радославовъ бѣше начело, този вътрѣшенъ врагъ побѣди и днесъ ние виждаме България пространна на земята и не е чудно да издѣхне. Седнали сме сега да търсимъ, кои сж виновничитѣ! Защо ставаше тая борба? Що бѣше тая борба? Тая борба за благо на отечеството ли бѣше; тая борба за изкарване на отечествения корабъ на спасителния брѣгъ ли бѣше? Не, г-да, недѣйте си прави илюзии. Азъ не обичамъ да нападамъ никого, не обичамъ да обиждамъ никого. Погледнете истината въ очитѣ; тя казва много ясно: борбата ставаше за лични интереси. Както казахъ и по-рано, задъ гърба на комитета се скриха мнозина и започнахъ простена и непростена търговия и довчераши голтаци днесъ станаха милионери. И кой може да помисли, че това не е било така и че ние не сме били въ такова положение? И днесъ сме седнали да се чудимъ, какво ще направимъ. Вѣрно е, че на тия хора, които иматъ богатства, останали отъ бацитѣ имъ и спечелени по-рано по какъвто и да е начинъ, може да имъ се вижда тежко, обаче нѣма за какво да се чудятъ, защото тия хора, които иматъ такива богатства, тѣ сж тѣхни; ние говоримъ за спечеленитѣ богатства прѣвъ врѣме на войната и на тѣзи хора това не трѣбва да се вижда чудно, защото тия богатства трѣбва да се отнематъ.

Защо ставаше тая борба, защо ставаха тия търговски сдѣлки, кой бѣше причина най-много да станатъ тия търговски сдѣлки и да се трупатъ тия богатства, да станатъ тия нови милионери? А колкото повече нови милионери ставаха, толкова повече се изтощаваше България. Кой бѣше най-големиятъ виновникъ за това, кой бѣше най-големиятъ виновникъ да се създаде тая война и да станатъ тия нещастия, за които сега приказваме? Това не е скрито отъ никого. Вие знаете, бѣхме назначили една анкета тукъ отъ 20 и нѣколко човѣка, анкета на се 4 години, търсиха този виновникъ, и въ края на крайщата какво направихме? Нищо. Виновникътъ си остана виновникъ и докара и днескашниятъ погромъ. Това бѣше Фердинандъ, това бѣше прочутиятъ Фердинандъ.

Х. Г. Поповъ: Има още нѣщо друго.

Т. Вълчевъ: Ако се попитаме кое бѣше най-големото зло, което докара касапницата на България, това бѣше надутоста и гордостта на Фердинанда, глупостта на Радославова и алчността за богатство на радославиститѣ. Това докара злото.

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: (Звъни)
Г. Вълчевъ!

Т. Вълчевъ: Въ неговата гордостъ никой не можеше да го спре и затова той докара днешния гробъ, съ който сме седнали да се разправяме сега. Народната поговорка казва: „Въ мѣтна вода хората риба ловятъ“. И така бѣше. Порано ние не се занимавахме съ такива законопроекти. Имаше ли богатства, спечелени по нечестивъ начинъ? Нѣмаше. Но тѣ се създадоха отъ войната; тѣ така докараха работата, че да могатъ да крадатъ, да могатъ да печелятъ и да направятъ богатства.

С. Дойчиновъ: Значи, тѣ отвориха войната, за да крадатъ!

Т. Вълчевъ: Когато се започна войната, ние внесохме едно законодателно прѣдложение — защото ние предвиждахме, че това ще дойде така — ние казахме: да не получаватъ никой никаква заплата отъ държавата, докато трае войната. Защо казахме това? Защото знаехме, че прѣзъ тази война ще станатъ кражби. Познавахме хората, които водятъ войната, познавахме апетититѣ на хората, познавахме каква цѣль гонятъ, и за да избѣгнемъ това зло, ние казахме: добръ би било никой да не получава заплата отъ държавата, докато се свърши войната. Всѣки щѣше да се свива въ своята чорупка, всѣки щѣше да гледа частъ по-скоро да се свърши войната, нѣмаше да има тия контрабанди, нѣмаше да има тия изнасяния на всички прѣдмети отъ първа необходимостъ, нѣмаше да има тия беззакония, нѣмаше да се занимаваме днесъ съ този законопроектъ и да се чудимъ сега какъ ще изнамеримъ кои сж натрупали незаконни богатства.

Независимо отъ търговското съсловие, което бѣше се впуснало да трупа богатства съ простени и непростени срѣдства, вие знаете, г. г. народни прѣдставители че не само тукъ азъ казвахъ, че първата причина за злото е отъ тукъ излѣзла. Виновницитѣ за голѣмитѣ богатства, които сж натрупани, сж най-напрѣдъ въ Парламента. И тѣ не сж само въ Парламента, а тѣхъ ги има въ всички градове, въ провинцията, има ги въ селата. На помощ на развалата, на помощ на сгромолясането на България дойдоха всички кметове и секретарь-бирници. Всички кметове и секретарь-бирници станаха днесъ богати. Не можете на 100 петъ да намѣрите въ такова положение, въ каквото сж били прѣди войната. Свѣтътъ е писалъ кански, даже и сега има протести и викове противъ тия кметове и секретарь-бирници. Като казвамъ, че вжтрѣшниятъ врагъ, вжтрѣшниятъ фронтъ бѣше тукъ, неговата тилова частъ бѣше въ провинцията; това сж кметоветѣ и секретарь-бирницитѣ.

С. Дойчиновъ: Само за тѣхъ ли е законътъ, г. Вълчевъ?

Т. Вълчевъ: Не е само за тѣхъ; . . .

С. Дойчиновъ: Защо приказвате приказки, които сж ни въ клинъ, ни въ ржавка?

Т. Вълчевъ: . . . но казвамъ, че злото се насаждаше отгорѣ.

С. Дойчиновъ: Злото се насаждаше отвсѣкъдѣ.

Т. Вълчевъ: Това зло отиваше постепенно и надолу и обхващаше всички градове въ провинцията и селата, и всички кметове и секретарь-бирници, и всички търговци, отъ една или друга партия, и по единъ най-нечестивъ начинъ сж натрупани тия богатства. Думата ми е, като създаваме законъ, който отнема незаконно придобититѣ богатства, има ли такива хора. Азъ затуй се спирамъ и казвамъ, че има такива; ако нѣма такива хора, нѣма за какво да се приказва. Общественото мнѣние ние трѣбва да го задоволимъ. Народътъ иска наказанието на тия хора. И по-рано, прѣди войната, имахъ случай и виждахъ въ нашата околия, па и въ други околии, по 5—10 села да работятъ на едно, по на 5—10 села кръвта и потъта да отива въ рѣцѣтъ на единъ извѣстенъ — да не му споменавамъ името — а прѣзъ тази война господинътъ стотици

милиони изчислява. Защо? Когато се отвори войната, нашитѣ синове и братя отидоха на фронта и дадоха клетва, че ще пазятъ отечественитѣ интереси отъ външни врагове, а ние дойдохме тукъ и дадохме клетва, че ще пазимъ България отъ вжтрѣшни врагове. Ние дадохме клетва, че ще си изпълняваме дълга тѣй, както чистата съвѣсть ни диктува, . . .

С. Дойчиновъ: И ще пазимъ конституцията.

Т. Вълчевъ: . . . а въ сжщностъ какво направихме?

Д-ръ Н. Сакаровъ: Христосъ не е разпъванъ на кръста толкова, колкото нашата конституция.

Т. Вълчевъ: Клетва дадохме, че ще пазимъ отечественитѣ интереси ли? Не се задоволявахъ наши народни прѣдставители, търговци и разни секретарь-бирници и кметове въ нещастна България, която бѣше разпъната на кръстъ, както казва г. Сакаровъ. Когато се чу, че въ Моравско трѣбва да се пратятъ чиновници, понеже се чуваше, че отъ 14-тѣ точки на прѣдседателя на Съединенитѣ щати една говори, че може би да дойде денъ да стане самопрѣдѣление на народитѣ, тѣкмо затуй трѣбваше да се изпратятъ въ Моравско най-честнитѣ и добросъвѣстни чиновници отъ България, а тѣ — обратно — прагяха тамъ всичката ганя, всичкия боклукъ, и тамъ се започна трупане на богатства, клане на свещеници, учители и не зная какви — за пари българинитѣ е алченъ. И днесъ ни казватъ: „Накажете виновницитѣ за изстѣпленията въ Моравско, за да ви дадемъ плѣнницитѣ“ — тия горки плѣнници, които стоятъ още тамъ. И вчера казваше генералъ Кретинъ: „Между другитѣ точки, искамъ това и това, дайте каменни вжглища, дайте нѣколко милиона килограма жито, бждете мирни, но най-много настоявамъ на това, да се накажатъ виновницитѣ за изстѣпленията въ Моравско“. Не е ли вѣрно това? А кои сж тѣзи хора, чии сж тѣ? Радослависти, пратени въ Моравско, за да спечелятъ богатства по такъвъ начинъ, . . .

С. Дойчиновъ: Не се касае въпросътъ за радослависти, а за виновници, а пъкъ вие знаете анкетата кои е посочила за виновници.

Т. Вълчевъ: . . . а днесъ заради тѣхъ да си изпатватъ онѣзи, които три години сж стояли на фронта, тѣ да изплащатъ грѣховетѣ на тѣзи прѣстѣпници, които спечелиха богатства по единъ най-мръсенъ, най-нечистъ начинъ.

С. Дойчиновъ: Знаете ли докладътъ на анкетата какво е посочилъ? Знаете ли смѣсената комисия въ Скопие какво е открила?

Т. Вълчевъ: Г. г. народни прѣдставители! Азъ много добръ зная; азъ обиколихъ Видинския окръгъ и имахъ възможностъ да науча имената на мнозина, да науча много нѣща. На васъ какво ви лази по кожата?

С. Дойчиновъ: Г. Вълчевъ! Вие изопачавате една истина. Печалното е, че това, което Вие приписвате на тѣй нарѣченитѣ радослависти, го извършиха тѣкмо ония, за които ние никога не сме вѣрвали, че могатъ да го извършатъ, а нѣкои извършени работи сж прѣведени. И когато Вие говорите така отъ тази трибуна, Вие хвърляте каля не въ лицето на радославиститѣ, а въ лицето на България. Вие трѣбва да се научите политика да правите, когато говорите отъ трибуната.

Т. Вълчевъ: Азъ не съмъ дошълъ нито да защищавамъ, нито да обвинявамъ, азъ ще кажа онова, което зная.

С. Дойчиновъ: Вие не знаете официалния докладъ, вие не знаете, какво е констатираа смѣсената комисия на Антантата въ Скопие, вие не знаете нейния рапортъ, а само плѣщите, като мислите, че нѣкого обвинявате; напротивъ, Вие хвърляте обвинения противъ отечеството си, противъ България, въ интереса на която ужъ говорите. Научете се да правите политика, когато говорите отъ трибуната.

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: (Звъни)

Т. Вълчевъ: Азъ имахъ възможностъ да обиколя Видинския окръгъ, г. Дойчиновъ, разпитахъ много щателно и видѣхъ кой трѣбва да влѣзе въ затвора.

С. Дойчиновъ: Ако има прѣстѣпникъ, да иде въ затвора, но не може да се говори тѣй отъ трибуната.

Т. Вълчевъ: Азъ изучихъ кои сж убийцитѣ, азъ изучихъ кѣдѣ сж хвърляни и закопавани убититѣ — въ ге-

рани и пр., направихъ потрѣбното, съобщихъ на комисията въ Министерството на правосъдието и господата сѣ сега вече клиенти на затвора, а по-нататъкъ може да бждатъ и клиенти на вжжето.

Д-ръ Н. Сакаровъ: И дано туй стане по-скоро.

С. Дойчиновъ: Това не Ви дава право отъ единъ случай да хвърляте обвинение върху всички.

Т. Вълчевъ: Не е единъ. Азъ имахъ случай 28 дена да обикалямъ Видинския окръгъ, защото другитѣ другари сѣ по 5—6 души въ окръгъ, а азъ съмъ самъ въ цѣлия окръгъ. Азъ си изпълнихъ дълга. Навсѣкждѣ, дѣто ходихъ изъ окръга, говорихъ за прѣхраната, и хората даватъ и дадоха 3 милиона килограма повече. Но едноврѣменно съ това азъ се мжчехъ да намѣря и виновницитѣ за изстѣпленията въ Моравско. Тукъ не е работа да се хваля, че съмъ правилъ събрания и т. н., но азъ мисля, че изпълнихъ единъ отечественъ и граждански дългъ, отъ една страна да накарамъ населението да даде храни, а отъ друга страна да намѣря има ли виновници, понеже хората отъ Антантата ни казватъ сега: „Накажете виновницитѣ за изстѣпленията въ Моравско“. И азъ намѣрихъ, че има, ваши хора има, не наши.

С. Дойчиновъ: Тѣ не сж наши хора, тѣ сж български администратори.

Т. Вълчевъ: Азъ изпълнихъ своя дългъ къмъ отечеството. Азъ имамъ бѣлѣжки, въ които се посочва кои кждѣ сж убити и защо, и то не по заповѣдъ на началство. Азъ нѣмамъ нищо противъ прѣслѣдването на разбунтувалото се население въ Моравско, което прѣслѣдване е станало по заповѣдъ на военнитѣ власти, но думата ми е за ония мирни граждани, г. Дойчиновъ, които станаха жертва на българската лакомия. Таква алчния за богатства, като вашитѣ хора, администратори, станаха причина да теглятъ сега нашитѣ плѣнници. И вие знаете, че всѣки день питатъ отъ всѣкждѣ, защо не се връщатъ плѣнницитѣ, когато една отъ главнитѣ причини е тая, дѣто не сж наказани още виновницитѣ.

С. Дойчиновъ: Куче, което не знае да лае, самѣ докарва вълка въ кошарата. Трѣбва да се прави политика, когато се говори отъ трибуната.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Човѣкътъ не е училъ политика и говори каквото знае.

С. Дойчиновъ: Не само не говори истината, но изпачава.

Т. Вълчевъ: Не бѣше достатъчна на г. г. либералитѣ търговията само тукъ, ами я прѣнесоха и на фронта — проходящи войници взематъ отъ тукъ извѣстни продукти и ги занасятъ да ги продаватъ тамъ. Факти такива има много, азъ мога да ви цитирамъ имена и писма, но не искамъ да ви отнемамъ много врѣме. Войникъ ми пише: „Г. Вълчевъ! Азъ съмъ те избиралъ, азъ те познавамъ; защо не направихъ да остана и азъ задъ фронта нѣколко дена свободенъ, да права търговия, както Иванъ, Драганъ? Много хора, които сж избирали г. Алтимирски, той ги е върналъ сега сж въ тиловитѣ части и си правятъ търговия“. На това азъ винаги съмъ отговарялъ: „Ако бихъ могълъ да оттегля нѣкого отъ фронта, азъ бихъ оттеглилъ не тебе, а най-напрѣдъ моитѣ синове. Кждѣто те вика отечеството, тамъ ще стоишъ. Водете си бѣлѣжки, когато дойде день да се върнете отъ фронта, ще се разправяме кой кого е изтеглилъ отъ фронта и го е пратилъ въ тиловитѣ части“. И какво виждаме? Алтимирски изтеглилъ хора, други отъ лѣво и отъ дѣсно захванаха сж да изтеглятъ хора отъ фронта. И напоследъкъ, г-да, когато се проби фронтътъ при Добро-поле, отъ едномилонната армия, която имахме, бѣха останали на фронта само 300 хиляди души, а 700 хиляди войника бѣха въ тиловитѣ части. И кои останаха въ тѣзи 300 хиляди души? Остана бѣдното градско и селско работно население. Тѣ останаха на фронта, тѣ останаха като една тнка верига да пазятъ отечественитѣ интереси, а другитѣ бѣха изтеглени за кефа на извѣстни думбази тукъ търговия да правятъ, богатства да трупатъ. 300 хиляди селски и градски работни момченца и всичкитѣ циганчета останаха да пазятъ отечественитѣ интереси на България. Честъ и почитание на тѣзи хора, тѣ заслужаватъ ордени, тѣ заслужаватъ всичката почитъ на България. А тѣзи, които изпокрадоха България, тѣ заслужаватъ днесъ да бждатъ най-злѣ третиранни, тѣ трѣбва да бждатъ при-

качени единъ день на позорния стълбъ. Честъ и почитание казвамъ и го повтарямъ, на селскитѣ и градски момченца отъ работната класа, честъ и почитание на ония циганчета, които нѣматъ педа земя; тѣ отстояваха отечественитѣ интереси, а думбазитѣ, които трѣбваше съ своя умъ и сила да отстояватъ отечественитѣ интереси, тѣ бѣха на вжтрѣшния фронтъ, въ тила, тѣ крадѣха и трупаха богатства.

Г. Поповъ — нѣма го тукъ, излѣзе, азъ имамъ да кажа една дума по адресъ на него — казваше, че законопроектътъ билъ противоконституционенъ, защото чл. 67 отъ конституцията казва, че правото на собственостъ е неприкосновено. Вѣрно е, че правото на собственостъ е неприкосновено. Та по това и по поводъ още нѣкои членове — нѣма защо да ги чета — този законопроектъ билъ противоконституционенъ. Менъ ми се струва, че този законопроектъ не е противоконституционенъ и това г. Поповъ знае, защото той много по-добрѣ познава конституцията отъ мене, но нему така му се ще да каже. Ако има нѣщо противоконституционно въ тая нещастна страна, то противоконституционенъ е, както се изказаха и прѣждеговорившитѣ господа, законътъ за стопански грижи и обществена прѣдвидливостъ. Отъ този законъ, който тричетири пѣти го правихте и прѣправяхте, днесъ кански пици българскиятъ народъ. Тоя законъ за стопански грижи и обществена прѣдвидливостъ, не дай, Боже, да не докара и гроба на България.

С. Дойчиновъ: И сега всичко, което е спечелено въ прѣпки него, трѣбва да се отнеме.

Т. Вълчевъ: Ако има нѣщо, което е противоконституционно извършено, то е отъ този законъ, г. г. народни прѣдставители, защото и днесъ, и вчера, прѣвъ всичкото врѣме на войната отъ селянина и отъ работника всичко се вземаше. И ние напоследъкъ отидохме между това население, което даваше и дава, и му казахме: „Дайте си послѣдното зърно, защото България загива“. Тѣ послушаха и повѣрваха, че сега се намираме въ най-опасното врѣме и даваха. Ние имъ казахме: днесъ е врѣмето да не гледаме партии, да не гледаме себе си, а да гледаме отечественитѣ интереси, слѣдователно, дайте всичко и въ вашитѣ домове команди нѣма да дойдатъ. Обаче намѣриха се нѣкои, които, възползувани отъ това, захванаха да не даватъ, започнаха да търгуватъ и затуй наново се повърнаха командитѣ и досега не сж излѣзли отъ градове и села. И днесъ народътъ пици кански отъ тѣзи команди, отъ това противоконституционно нареждане на закона за стопански грижи и обществена прѣдвидливостъ.

Въ чл. 4 отъ закона за реквизицията се казва, че се оставятъ на стопанствата необходимитѣ орждия, машини и добитъкъ за поддържане на стопанството, а останалото излишно се взема. Така ли бѣше прѣвъ тѣзи три години? Не, всичко се взема. И погледнете, г. г. народни прѣдставители, сега какво имаме. Въ онова врѣме, когато се реквизираше работниятъ добитъкъ на селянина, оцѣняваше се по 150 или-много 200 л. единъ волъ — дори още не сж изплатени — а сега за този волъ, който държавата го е взела за 150 или 200 л., селянинътъ дава 5—6—7 хиляди лева и го нѣма. Азъ бѣхъ очевидецъ на пазара — повѣрвайте ми — единъ чифтъ волове днесъ да се продаватъ за 20 хиляди лева. Държавата е взела на селянина вола за 100 л. и не му го е платила, а днесъ на пазара на селянина искатъ за такъвъ волъ 10 хиляди лева. Това азъ разбирамъ противоконституционно. Държавата трѣбваше да помогне на това население, толкова пострададо, трѣбваше да му се притеча на помощъ, защото то е директътъ, който държи цѣлата сграда. Та казвамъ, че ако се говори за нѣкакви наредби противоконституционни, това сж само наредбитѣ на закона за стопански грижи и обществена прѣдвидливостъ, защото свѣтътъ е писалъ кански отъ него, откакъ се е обявила война и до днешенъ день, а не е законопроектъ, който ни занимава днесъ, противоконституционенъ.

Г. Поповъ чете чл. 3 отъ законопроекта и каза, че това значи, какво всичко, което се намѣри днесъ у едно лице, като натрупано богатство, държавата ще отиде и ще го отнеме. Особено се спрѣ на чл. 4, който казва, че прѣхвърленитѣ имоти върху жената, върху дѣцата или върху други роднини държавата може да ги вземе. Съ този законопроектъ, казва той, вие ще посегнете на частната собственостъ на хората, а това е глупава работа, искаше да каже г. Поповъ, бившиятъ министъръ на правосъдието, който много добрѣ знае законитѣ. Питамъ се азъ, защо усуква този човѣкъ? Дали защото не знае закона, или иска да откачи нѣщо? Законътъ е ясенъ. Чл. 12 ясно казва, че сждията, който е натоваренъ отъ апелативния сждъ да докладва дѣлото, има право да повика свидѣтели, да разпита вѣщи лица подъ клетва, за да се докаже чий е този имотъ, кога е спечеленъ, по какъвъ начинъ е спечеленъ, и

като се установи прѣдъ съдебната власт, че имотътъ, за който е въпросъ, е спечеленъ по нечистъ начинъ, тогава съдебната властъ ще пристѣпи да вземе този имотъ. Г. Поповъ не искаше да помене, че въ чл. 12 се казва, че съдътъ ще вика вѣщи лица и свидѣтели и само когато се установи, че богатството е спечелено по нечистъ начинъ, тогава ще може да се пристѣпи къмъ изземването на имота. Не, той знаеше, но искаше да се намѣри просто на работа и да каже, че хората, които сѣ създали този законопроектъ, не сѣ го разбирали.

Сѣщо и г. Тончевъ усукваше и искаше да каже, че този законъ е противоконституционенъ. Ами г. Тончевъ сѣ едно окръжно отъ 1914 г. защо унищожи всичкия реквизиранъ трудъ на селското население? Вие знаете, г. г. народни прѣдставители, че прѣвъ войната отъ 1912/1913 г. имаше реквизираны кола, волове, каруци, коне, хамути, ангария работѣха хората сѣ мѣсеци и никому стотинка не се даде. Г. Тончевъ сѣ едно окръжно отъ 1914 г. — не помня кой номеръ — отне всичко. Питамъ се азъ: не е ли това противоконституционно? Това е противоконституционно! Ние внесохме едно прѣдложение за обезщетяване земеделскитѣ стопанства още миналата 1917 г. и до днешенъ това прѣдложение не е разгледано. Снощи пакъ забѣлзвахъ на г. прѣдседателя, не знамъ, дали се тури на дневенъ редъ и дали ще мине тая седмица. Прѣдложението, както казахъ, е въ смисълъ да се доизплати на тѣзи хора, на които не е изплатенъ работниятъ добитѣкъ, на днешнитѣ пазарни цѣни. За земеделското работно население, ако щете и за градското, ако щете и за другитѣ най-дребни съсловия отъ градското и селско население, които само принасятъ, ние се сѣчаеме на деветия часъ и малко мислимъ за него. Ние мислимъ за него само когато искаме а когато да му дадемъ нѣщо, не мислимъ. Ние имаме тукъ косъ-коджамитѣ група, правимъ прѣдложение: турете, г-да, на дневенъ редъ законопроектъ за обезщетяване земеделскитѣ стопанства. Обаче, по едни или други причини, той остава. Ето на, това се казва противоконституционно и беззаконно, защото не се вслушваме въ народния гласъ, тамъ, къдѣто трѣбва да се вслушаме.

Че има у насъ хора, които заслужаватъ да имъ се взематъ придобититѣ по незаконенъ начинъ богатства, това е безспорно. Вие виждате, г. г. народни прѣдставители, че напоследѣкъ и нашата парламентарна група я направихме на двѣ, разцѣпихме я. Това е фактъ неоспоримъ. Ако ни попита нѣкой — вие го знаете, но и въ провинцията се интересуватъ да знаятъ — защо се разцѣпихме, ние казваме на всеуслышание на свѣта: „Цѣпимъ се и ще сѣ цѣпимъ, затова защото и въ нашата срѣда се намѣриха хора алчни за богатства, хора, които сѣ лѣгали бѣдния свѣтъ, че ще го защищаватъ, а тукъ обрѣнаха на търговия, плачка, детективство и натрупаха богатства“. Ние не щадимъ никого. Г. г. народни прѣдставители! Както сме противъ тѣзи, които излѣзоха отъ онѣзи скамейки (Сочи либералнитѣ групи), ние сме и противъ насъ, и противъ всѣкиго, който ще и да бѣде. Никой нѣма право да търгува съ народния имотъ, а особено единъ народенъ прѣдставителъ нѣма право да бѣде търговецъ. Въ тѣзи тежки врѣмена и изпитания за държавата никой нѣмаше право да бѣде търговецъ, а у насъ, когато отечеството загиваше, тѣзи хора натрупаха богатства. Та, казвамъ, ние никого не щадимъ. И въ края на крайщата, ако нашиятъ конгресъ не се съгласи да изхвърли тѣзи хора, които сѣ замѣсени въ тая брѣкотия, ние ще останемъ 18-тѣ души съ г. Драгиева. Нека онѣзи си останатъ съ среброто и златото, нека тѣ отидатъ да се напаятъ съ сребро и злато, нека се напѣлянятъ. Но най-послѣ ще дойде день и ще видятъ, че мѣстото не имъ е тамъ. Та отъ една страна хората по най-нечестивъ начинъ отъ голтаци станаха милионери, отъ друга страна детективство, отъ трета страна комитаджийство и като се отцѣпиха, нашиятъ Стамболийски заблуждава обществото съ своя вѣстникъ и казва: „Четете ми двѣтѣ срѣщи съ Фердинанда“, и повече не иска да знае. Та, казвамъ, въ края на крайщата, ако въ конгреса не се разберемъ около тѣзи лични облаги, ще разцѣпимъ организацията, ще останемъ сами — нека бѣлото остане бѣло, черното черно — и ще излѣземъ прѣдъ свѣта да кажемъ, какво правихме прѣвъ тѣзи 4-5 години въ Парламента, къдѣ бѣше Тома Вълчевъ, къдѣ бѣше Иванъ, Стоянь, защото, най-сетнѣ, шило въ торба не стои. Всички ние се знаемъ отъ много години, познаваме се много добръ, и знаемъ кой какво е вършилъ.

По въпроса има ли прѣстѣпници, има ли търговци, които сѣ вършили търговия по беззаконенъ начинъ, които да засѣга настоящиятъ законопроектъ, казахъ, че има. Азъ казахъ, че борбата между управлението и търговцитѣ, борбата между правителството и търговцитѣ е борба още отъ 1879 г. и всѣки пѣтъ сѣмъ гледалъ съ уплаха на тая

страшна борба, понеже и въ самото правителство, и въ самото управление влизатъ търговци, които сѣ гледали повече личнитѣ си интереси. И отъ день на день България отиваше къмъ провала и днесъ я гледаме прѣдъ гроба. Ако се обърнемъ днесъ, г. г. народни прѣдставители, и се попитаме, защо е тая скѣпотия, защо е тая липса на всички продукти отъ първа необходимостъ на пазара, кой е виновникътъ, ще си отговоримъ, че пакъ сѣ главно тия нови милионери, тѣзи, на които не имъ се стои тукъ да слушатъ. Азъ нѣмамъ нужда тѣ да ме слушатъ — нека ме слуша който ще — но тѣ ще слушатъ единъ день оновога, който ги е пратилъ тукъ и който ще потърси смѣтка отъ тѣхъ. Азъ имахъ възможностъ въ нашия окръгъ на много мѣста по 2-3 часа да описвамъ критическото положение днесъ, да накарвамъ нашия селянинъ да си даде послѣдното зърно. Не стигаше това, но трѣбваше да отида и да пера кирливитѣ ризи на тѣзи български кожодери, да казвамъ отъ къдѣ произлиза скѣпотията, да омокотвамъ омразата между градското и селското население, защото между градското и селското население се е създадала една омраза. Гражданинътъ казва на селянина: „Ти ми продавашъ твоитѣ продукти скѣпо“, селянинътъ пакъ казватъ: „Ти ми продавашъ твоитѣ продукти скѣпо, ти не си честенъ“, и работата дохожда до бой. Къдѣ е злото, коя е причината? Пакъ господата съ краденитѣ милиони. Вие знаете, че тукъ, въ Народното събрание, се знаеха работитѣ, кога какво ще се случи, а особено това знаеха народнитѣ прѣдставители-търговци. Тѣ като знаеха, че извѣстни продукти ще липсватъ отъ пазара, ги закупуваха наедро: закушиха маркизети, платове, обуца и извѣстни артикули отъ първа необходимостъ на високи цѣни и дребнитѣ бакали и манифактурджии отъ провинцията се зарадваха, че ще продадатъ своитѣ продукти съ 20% по-скѣпо и ги дадоха. Сетнѣ, като видѣха, че ги нѣма, тѣ отидоха при свѣщитѣ кожодери да ги купятъ съ 100—200% по-скѣпо. И когато селянинътъ дохожда по-сетнѣ да купи единъ продуктъ, дребниятъ бакалинъ му казва: „Вчера дадохъ 50% по-скѣпо, а днесъ ми искагъ 500%“. Ето къдѣ е кавгата. Та, да се разберемъ, г-да, че всичкото зло въ страната, че виновници за това сѣ г. г. новитѣ милионери, па ако щете и старитѣ, но най-много новитѣ. Българскитѣ кожодери сѣ виновни и за катастрофата вѣтрѣ и за катастрофата вѣнъ, и за скѣпотията, и за гладъ, и т. н. Създаде се законъ за стопански грижи и обществена прѣдвидливостъ. Какво се разбира обществена прѣдвидливостъ? Не е ли да прѣдвиди този законодагелъ, който създава този законъ, утрѣшния день? Азъ мисля, че трѣбваше да се прѣдвиди, дали нѣмаше да настанатъ бѣдствия, дали нѣмаше да настане сушава година, каквато бѣше миналата 1918 г., дали нѣма да настанатъ дни, че българскиятъ народъ да мре отъ гладъ. Този комитетъ трѣбваше да прѣдвиди да складира храни, да складира облѣкло, да складира продукти за такивато врѣмена, каквито дойдоха. Той можеше, но не бѣше го направилъ, защото хората отъ него трѣбваше да ходятъ изъ странство, за да продаватъ всичко на баснословни цѣни, та да се създадатъ тия милиони, които днесъ ни занимаватъ.

Г. г. народни прѣдставители! Ние не трѣбва да си правимъ иллюзия. Тукъ сѣ се изказвали много и много оратори; много пѣти сѣ се изказвали коя е причината на злото, посочвали сѣ и какъ може да се цѣри това зло. Ако имаше възможностъ да се види, какъ е вървѣло българското Народно събрание, щѣше да се види, че то прѣдставлява единъ крѣгъ, че изъ единъ и сѣщъ пѣтъ сме минавали и пакъ на едно и сѣщо мѣсто стоимъ. Менѣ ми се струва, че слѣдъ толкова терзания на българския народъ, както казахъ онзи день, ние трѣбва да погледнемъ истината въ очитѣ и да създадемъ едно по-стабилно правителство. Може би единъ день да дойдемъ въ коалиция, да се хванемъ рѣка за рѣка съ честнитѣ хора въ тази страна и да се помѣчимъ да изведемъ българския народъ на добъръ край, защото, както виждате, останало е само една крачка да го закарваме въ гроба. Нека ви бѣде извѣстна причината, задѣто сме достигнали до това плачевно положение. Причината е, че нашиятъ народъ е политически криво възпитанъ, а кривото учение, кривото политическо възпитание е било въ интересъ на онѣзи, които днесъ натрупаха милиони. Онзи, който иска да краде нощъ, той нѣма нужда отъ свѣщъ, нему е потрѣбна тъмнота. И на тѣзи господа, които сѣ вършили това, не имъ е било въ интереса българскиятъ народъ да бѣде възпитанъ политически така, както трѣбва. Какво виждаме днесъ ние? Днесъ ние виждаме българския народъ разцѣпенъ на 7-8 партии и не знае къдѣ отива. Г-да! Ние, които сме тукъ начело, които сме се нагърбили съ тази тежка задача, сме длѣжни да излѣземъ прѣдъ този народъ, да туримъ рѣка на сърдцето си и да му кажемъ истината къдѣ е, а

не съ лъжи и шарлатани. Вие, г-да, напоследък чувате за пъкакъв болшеvizъм, който, може би, неволно ще дойде. Колкото се отнася за България, в нея нѣма мѣсто за болшеvizъм, нѣма мѣсто да се говори, че има болшевици, понеже въ България всѣки има по малко частна собственост, но все пакъ неволно ще го докараме, г. г. народни прѣдставители, да дойде. Тази маса, която гладува, този народъ въ дълбоката провинция, който е останал голъ, безъ риза, този народъ, който яде безсолно, който стои въ тъмнота, безъ газъ, ще стане неволно болшевикъ и ние трѣбва да се попитаме, какъдѣ сме сега и какво трѣбва да направимъ. Досега, както сж я карали господата отъ управляващитѣ партии, начело съ царь Фердинанда, тѣ докараха работата дотамъ, че раздѣлиха българския народъ на класи, раздѣлиха го на роби и господари, на феодални и плебеи, на благородни и неблагородни. Струва ми се, че въ една свободна конституционна държава не трѣбва да има благородни и неблагородни, не трѣбва да има роби и господари; тукъ всички сме равни прѣдъ закона и би трѣбвало еднакво да се третиратъ всички и да се даде всѣкому заслуженото споредъ силитѣ. Азъ имамъ въра, че това, което казвамъ, може нѣкому да се види глупово, може да не може да стане така, обаче азъ обичамъ да вѣрвамъ, и не съмъ се излъгалъ досега въ това, което съмъ вѣрвалъ, че за този народъ, воденъ така отъ васъ, г. г. управляващи, и отъ тѣзи господа политикани, злото, което дойде, за него носи добро. Тежко му на душата, защото досега е търпѣлъ, но това зло ще му отвори очитѣ. Азъ апелирамъ къмъ онѣзи господа, които сж вършили тия прѣстѣпления, къмъ онѣзи господа, които сж натрупали тия богатства, и казвамъ: недѣйте си прави илюзии, недѣйте се мъчи да провалите законопроекта да не може да стане законъ, защото толкозъ по-злъ за васъ. Азъ моля тѣзи господа, които сж натрупали милиони, да колѣничатъ прѣдъ българския народъ, прѣдъ този страшень сѣдия, който иде, и да искатъ прошка, защото може да стане прошка; да се помолятъ на този господарь — българския народъ — който иде съ страшна сила, както е казано въ свещеното писание: „Паки и паки грядущаго, со славою судите живимъ и мертвимъ, его же царствіе не будетъ конца“. Азъ обичамъ да вѣрвамъ, че българскиятъ народъ ще дойде, ще събере всички провинени и съ страшна сила ще присѣди всѣкиго. Та, казвамъ, апелирамъ къмъ тѣзи господа отъ калѣпа на г. Алтимирски, когото нѣма тукъ и който не ме слуша — азъ го призовавамъ да дойде да даде отчетъ въ Ломската околия, отъ какъдѣто е той — апелирамъ къмъ тѣзи хора да колѣничатъ прѣдъ този страшень сѣдия, който иде, да си признаятъ грѣшкитѣ, за да има и прошка, защото страшень зовъ иде отъ дълбоката провинция, г. г. народни прѣдставители, страшень викъ се чува отъ всѣкъдѣ: болшеvizъмъ, болшеvizъмъ. Азъ казахъ, че съмъ напълно убѣденъ, какво болшеvizъмъ въ България не може да има, но подобно на болшеvizма има, и то ще дойде и, когато дойде, никому да не е криво. Затова апелирамъ къмъ онѣзи господа и повтарямъ: нека се помолятъ, нека колѣничатъ прѣдъ този страшень сѣдия, който иде, за да имъ бѣде наложено едно наказание само конфискация на незаконно придобититѣ имоти, защото, ако не се помолятъ и ако не имъ се стори прошка, менъ ми се струва, че ще стане конфискация не само на имотъ, но ще стане конфискация и на животъ.

Прѣседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Има думата г. Стефанъ Бобчевъ.

С. С. Бобчевъ: Подиръ всички тия рѣчи, които се произнесоха, особено отъ двамата мои събрата г. г. Молловъ и Фаденхехтъ, азъ считамъ за съвършено безполезно да говоря що и да било въ полза на законопроекта, въ смисълъ на неговата юридическа, па, ако щете, и политическа основа. Ще бѣде съвършено излишно, казвамъ, защото тѣ доста изчерпателно казаха всичко, което бѣше необходимо да се каже. Ако азъ взехъ думата, то е само за да направя едно изявление и туй изявление се състои въ двѣ думи. Парламентарната група на Народната партия е съгласна, тя одобрява напълно внесенія законопроектъ, по съобра-

женията, които сж изкакани въ самия този законопроектъ. Парламентарната група на Народната партия се счита за честита, че съ този законопроектъ се развива единъ другъ законъ, който именно въ 1895 г. единъ членъ на Народната партия бѣше внесълъ въ Народното събрание по частна инициатива и който законопроектъ тогава бѣше приетъ и стана законъ. Истина е, че този законъ, по едни или други причини, не се приложи въ дѣйствиe, за което може само да се съжالياва. Но не се приложи въ дѣйствиe този законъ, защото, между другото — нека се признае и отъ менъ — той имаше извѣстни несвършенства, липсваха му онѣзи процесуални наредби, които се съдържатъ въ сегашния законопроектъ, липсваше му друго едно свършенство, което се проявява сега въ този законопроектъ.

Настоящиятъ законопроектъ, съ своитѣ наредби, г. г. народни прѣдставители, отговаря напълно на това, което може да бѣде нарѣчено народно правосъзнание. Най-сщщественото нѣщо за единъ законъ, за да бѣде той приетъ, за да бѣде той гласуванъ и да бѣде той изпълненъ е, дали той дѣйствително почива върху исканията, върху правнитѣ съзнания, върху правната съвѣсть на единъ народъ. Че този законопроектъ дѣйствително почива на дълбокото съзнание на българското гражданство, на българския народъ — зарадъ туй не може да има никакво съмнѣние. Това е изказано и въ печата, това вие ще го чуete навсѣкъдѣ, това е казано и въ законопроекта, изказано е тѣй правилно, че, казвамъ още единъжъ, ние нѣма какво да прибавимъ отъ себе си. Покварата, развалата, която докара работата дотамъ, че въ туй врѣме, когато едни жертвуваха своя животъ за единството и свободата на България, други отиваха дотамъ въ своята алчностъ, че се забравиха, трети — които и да сж тѣ, безъ разлика на убѣждения, безъ разлика на партии — отиваха дотамъ, че концентрираха, съсрѣдоточаваха всичката си дѣйностъ изключително въ трупане на богатства незаконно и прѣстѣпно. За тия хора не можеше и не може да не се иска едно възмездие, да не се иска отнемането на тия незаконно придобити богатства. Туй, което въ 1895 г. бѣше една нужда, въ днешно врѣме е една крайна необходимостъ.

Д. Кьорчевъ: Тогава бѣше вражда.

С. С. Бобчевъ: Ето защо Народната партия, чрѣзъ своята парламентарна група, ще гласува за този законопроектъ. (Нѣкои ржкоплѣскатъ)

Прѣседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Съ г. Бобчева свършватъ всички записани оратори отъ всички групи; остава да говори г. министърътъ на правосѣдието и, понеже врѣмето, както виждате, е напрѣдвало много, ще остане той да говори въ слѣдующето засѣдание.

Вдигамъ засѣданието.

Слѣдующето засѣдание, съгласно правилника, трѣбва да бѣде въ понедѣлникъ, но понедѣлникъ, както знаете, е празникъ — Благовѣщение, и азъ питамъ: съгласни ли сж г. г. народнитѣ прѣдставители да засѣдаваме въ поне-дѣлникъ?

Обаждатъ се: Въ срѣда да има засѣдание.

Прѣседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Слѣдующето засѣдание, г-да, ще бѣде въ срѣда, съ сщщия днешенъ редъ.

Постѣпило е едно законодателно прѣдложение отъ народнитѣ прѣдставители г. г. Григоръ Василевъ, Асѣнъ Цанковъ и Бозвелиевъ, съ надлежното число подписи, за даване 1/2-годишна заплата на служащитѣ при изборнитѣ учрѣждения, които сж заварени на длъжностъ на 1 ноември 1918 г. и 20% увеличение върху сега получаванитѣ заплати. Това прѣдложение ще се напечата и раздаде на г. г. народнитѣ прѣдставители.

Вдигамъ засѣданието.

(Вдигнато въ 7 ч. 45 м. сл. пладне)

Прѣседателъ: Д-ръ Д. К. ВАЧОВЪ

Подпрѣседателъ: Д-ръ И. МОМЧИЛОВЪ

Секретаръ: Н. КАЛЧЕВЪ

Началникъ на Стенографското бюро: ТР. ДИМИТРОВЪ